

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Л. М. Побоченко
«_____» _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС»

Тема: «Міжнародна мобільність робочої сили України в умовах воєнної економіки»

Виконавець: Ковалевич Софія Костянтинівна,
група МБ-403

(підпис виконавця)

Керівник: к.е.н., доцент кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Прокоп'єва Аліна Анатоліївна

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Пічкурова Зоя Володимирівна

(підпис нормоконтролера)

Київ – 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу

спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Побоченко Л.М.

«__» _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Ковалевич Софії Костянтинівни

1. Тема роботи «Міжнародна мобільність робочої сили України в умовах воєнної економіки» затверджена наказом ректора від «29» березня 2023 р. № 423/ст.
2. Термін виконання роботи: з 22 травня 2023 року по 25 червня 2023 року.
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та нормативні документи, дані з офіційних сайтів, а саме: Державної служби статистики України, Міністерства соціальної політики України, Світового банку, статистичні звіти міжнародних організацій, наукові статті.
4. Зміст пояснювальної записки: теоретико-методологічні засади міжнародної мобільності робочої сили, аналіз міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки, практичні аспекти підвищення ефективності міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 10 рисунків та 6 додатків.
6. Презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 18 слайдів.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	08.03.2023	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	27.03.2023	Виконано
3.	Розкрити теоретико-методологічні засади міжнародної мобільності робочої сили	01.05.2023 – 10.05.2023	Виконано
4.	Проаналізувати міжнародну мобільність робочої сили України в умовах воєнної економіки	11.05.2023 – 21.05.2023	Виконано
5.	Обґрунтувати практичні аспекти підвищення ефективності міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки	22.05.2023 – 28.05.2023	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	29.05.2023 – 04.06.2023	Виконано
7.	Оформити кваліфікаційну роботу та пройти перевірку на плагіат	05.06.2023	Виконано
8.	Передати кваліфікаційну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	09.06.2023	Виконано
9.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	12.06.2023	Виконано
10.	Передати кваліфікаційну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	12.06.2023	Виконано

8. Дата видачі завдання: «27» березня 2023 р.

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис керівника)

Прокоп'єва А.А.

(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання

_____ (підпис випускника)

Ковалевич С.К.

(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Міжнародна мобільність робочої сили України в умовах воєнної економіки»: 87 сторінок, 16 рисунків, 93 літературних джерел.

Перелік ключових слів (словосполучень): МІЖНАРОДНА МОБІЛЬНІСТЬ, РОБОЧА СИЛА, ВОЄННА ЕКОНОМІКА, ТРУДОВІ МІГРАНТИ, ЕКОНОМІЧНА МІГРАЦІЯ

Об'єкт дослідження: процес міжнародної мобільності робочої сили України.

Предмет дослідження: є теоретичні, науково-методичні та прикладні аспекти переходу міжнародної мобільності робочої сили в умовах воєнної економіки.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідження особливостей та тенденцій міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки.

Методи дослідження: загальні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, класифікація), теоретичні методи (системний аналіз), економіко-статистичні тощо.

Отримані результати та їх новизна: в роботі встановлено, що відтік робочої сили з України матиме негативний вплив на внутрішню економіку країни, зокрема на зменшення робочої сили в окремих галузях, зниження податкових надходжень та зростання соціальних витрат на підтримку внутрішньо переміщених осіб.

Проте, незважаючи на початкові виклики, які постали перед країнами-реципієнтами через приплив мігрантів з України, вигоди для економік цих країн у середньо- та довгостроковій перспективі є вищими завдяки активній інтеграції мігрантів на ринку праці та в суспільстві як ціле.

Значущість виконаної роботи та висновки: визначено, що повернення мігрантів слід стимулювати шляхом зниження податкових ставок на малий та середній бізнес, а також надання пільг у плані оподаткування мігрантів, які повертаються на Батьківщину та відкривають власний бізнес.

Рекомендації щодо використання результатів: це дослідження може бути корисним для державних органів, бізнесу та громадськості в управлінні міграційними процесами та підвищенні якості життя громадян в умовах воєнного економіки.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОЇ МОБІЛЬНОСТІ РОБОЧОЇ СИЛИ	10
1.1. Поняття міжнародної мобільності робочої сили	10
1.2. Теоретичні підходи до дослідження міжнародної мобільності робочої сили в умовах воєнної економіки	21
РОЗДІЛ 2	
АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ МОБІЛЬНОСТІ РОБОЧОЇ СИЛИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ	27
2.1. Оцінка рівня міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки	27
2.2. Вплив воєнної економіки на міграційні процеси в Україні	39
2.3. Характеристика головних напрямків міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки	45
РОЗДІЛ 3	
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНОЇ МОБІЛЬНОСТІ РОБОЧОЇ СИЛИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ	52
3.1. Визначення проблем міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки	52
3.2. Розробка пропозицій щодо підвищення ефективності міжнародної мобільності робочої сили	58
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Міжнародна мобільність робочої сили поряд з іншими причинами лежить в основі процесу становлення регіональних та світового ринків праці, утворених великими, стійкими міграційними потоками між країнами і регіонами світу.

Цей процес пов'язаний з вільним пересуванням робочої сили через кордони держав з метою знаходження роботи і поліпшення життєвого рівня. У контексті воєнної економіки міжнародна мобільність робочої сили може мати як позитивні, так і негативні наслідки для держави-експортера робочої сили та держави-імпортера робочої сили.

Вивчення цієї проблематики є особливо актуальним, оскільки війна в країні спричинила значні зрушення в економічній сфері та вплинула на життя громадян України в цілому і на міжнародну мобільність робочої сили зокрема.

Актуальність дослідження міжнародної мобільності робочої сили в умовах воєнного конфлікту в Україні полягає в тому, що війна суттєво впливає на економіку та життя громадян країни. З одного боку, вона призводить до скорочення робочих місць та погіршення умов праці, з іншого – змушує людей шукати роботу за кордоном.

За останні роки міжнародна мобільність робочої сили стала одним з найважливіших елементів економічного розвитку України. Однак, війна спричинила складні умови для роботи та бізнесу, що привело до збільшення міграційних процесів та збільшення числа працівників, що виїжджають за кордон.

Тому, дослідження міжнародної мобільності робочої сили в умовах воєнної економіки в Україні є важливим для вивчення динаміки та особливостей цих процесів, розуміння впливу війни на міграційні процеси, а також для розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності міжнародної мобільності робочої сили в умовах воєнного стану. Це дослідження може бути корисним для державних

органів, бізнесу та громадськості в управлінні міграційними процесами та підвищенні якості життя громадян в умовах воєнної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед актуальних досліджень мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки слід відзначити дослідження, яке провели учені Інституту економіки та прогнозування НАН України, систематизувавши попередній теоретичний досвід в цій галузі. Саме вони стали першими дослідниками вже в ході війни.

Дослідженнями в сфері міжнародної мобільності робочої сили під час війни вже багато років займаються науковці під егідою Міжнародної організації праці. Вони вже досліджували ці процеси на тлі Першої та Другої Світових війн, а також міграцію, яка виникала в зонах локальних конфліктів.

Поряд з цим проблемам міжнародної міграції робочої сили присвячені праці таких зарубіжних науковців економістів та практиків, як: Ф. Фасані, Дж. Мазза, М. Фернандеса-Рейно, Дж. Джелато, Б. Андерсона, М. Рухса та інших, які розглянули сутність міжнародної міграції робочої та її взаємозв'язок з ринком праці. Не достатньо вивченими залишаються сучасні питання-виклики міграції населення в умовах воєнної агресії та її впливу на ринок праці в Україні, формування вітчизняної міграційної політики у повоєнний період

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження особливостей та тенденцій міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки.

Досягнення мети дослідження передбачає постановку та розв'язання таких завдань:

- актуалізувати поняття міжнародної мобільності робочої сили;
- дослідити теоретичні підходи до дослідження міжнародної мобільності робочої сили в умовах воєнної економіки;
- оцінити рівень міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки;
- визначити вплив воєнної економіки на міграційні процеси в Україні;
- охарактеризувати головні напрямки міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки;

- визначити проблеми міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки;
- розробити пропозиції щодо підвищення ефективності міжнародної мобільності робочої сили.

Об’єктом дослідження є процес міжнародної мобільності робочої сили України.

Предметом дослідження є теоретичні, науково-методичні та прикладні аспекти переходу міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки.

Методологія дослідження. Методологічну основу кваліфікаційної роботи становлять як загальнонаукові так і спеціальні методи наукових досліджень, зокрема методи системного підходу, порівняльного аналізу, системно-аналітичний, статистичний, аналізу та синтезу, узагальнення, абстрактно-логічний.

Теоретичною основою дослідження є економічні дослідження провідних вітчизняних і зарубіжних вчених. Фактологічною та статистичною основою стали звіти та статистичні дані Міжнародної організації праці, Євростату, Національного банку України, Управління Верховного Комісару ООН у справах біженців, статистика країн ОЕСР.

Для реалізації визначених у кваліфікаційній роботі мети та завдань було використано комплекс прийомів та методів наукового пізнання. За допомогою діалектичного методу пізнання економічних явищ, з’ясовано сутність ключових понять дослідження; порівняльний метод – використано для зіставлення показників, які визначають динаміку показників міграції в світі; економіко-статистичний метод, за допомогою якого стало можливе дослідити стан і тенденції розвитку міграційних процесів; визначити головні проблеми та перешкоди, які виникають на тлі воєнного стану в Україні.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та висновки кваліфікаційної роботи висвітлено у наукових публікаціях:

Ковалевич С. К. Міграційні процеси в Україні в умовах війни / «Круглий стіл з нагоди Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя», 23 лютого 2023р., НАУ, м.Київ. -С. 65-67

Ковалевич С. К. Причини міжнародної мобільності робочої сили / Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики – 2023». -2023. -С. 130-132

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку бібліографічних посилань використаних джерел. В роботі розміщено 10 рисунків та 6 додатків. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 93 найменування на дев'яти сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

МІЖНАРОДНОЇ МОБІЛЬНОСТІ РОБОЧОЇ СИЛИ

1.1. Поняття міжнародної мобільності робочої сили

Дослідження поняття міжнародної мобільності робочої сили є актуальним в сучасному світі, оскільки міграційні процеси стали складовою частиною глобалізаційних процесів і суттєво впливають на розвиток економіки та соціальної сфери країн.

З одного боку, міжнародна мобільність робочої сили може бути корисною для країн, що залучають мігрантів, оскільки вона може сприяти розвитку економіки, зменшенню дефіциту робочої сили та підвищенню кваліфікації працівників. З іншого боку, надмірна міграція може викликати ряд економічних, соціальних та політичних проблем, включаючи дискримінацію, зменшення заробітної плати та нестабільність на ринку праці.

Дослідження поняття міжнародної мобільності робочої сили є важливим для розуміння та аналізу міграційних процесів, їх ефектів та наслідків, а також розробки політик, що регулюють міграційні потоки.

Міжнародна мобільність робочої сили зазвичай розуміється як сукупність переміщень трудових ресурсів через національні кордони держав (еміграція та імміграція людей в працездатному віці з метою отримання роботи поза межами своєї батьківщини протягом якогось періоду часу).

Тобто мова йде не про переселенську міграцію, яка переважала до другої половини ХХ століття, а про порівняно нове явище, зумовлене суто економічними причинами. Тому цей вид переміщень робочої сили називається іноді «економічною міграцією» [7, С. 376].

В основі міжнародної мобільності робочої сили лежать два найважливіших фактори: інтернаціоналізація господарського життя і нерівномірність розвитку

світової економіки, яка набула глобального характеру і створила передумови для світового ринку робочої сили.

Міжнародна мобільність робочої сили поряд з іншими причинами лежить в основі процесу становлення регіональних та світового ринків праці, утворених великими, стійкими міграційними потоками між країнами і регіонами світу. Цей процес активно розвивався в останні десятиліття XX століття, коли переміщення робочої сили через національні кордони держав стали набувати масового характеру, перетворившись в один із складових елементів функціонування світової економіки.

Міжнародна мобільність робочої є об'єктом дослідження багатьох фахівців з різних наукових сфер. Англійський учений Е. Равенштейн є одним з перших, хто почав займатися дослідженням дефініції «міграція». Він визначив її як постійне або тимчасове місце проживання людей, що є безперервним процесом. Равенштейном вперше були розроблені одинадцять правил міграції [41]:

- міграційні процеси, найбільшою мірою, відбуваються на коротких відстанях;
- процес міграції є поступовим і послідовним;
- на великі відстані міграція здійснюється у великі промислові центри;
- у кожного міграційного потоку є власний контр потік;
- населення сільськогосподарських районів схильні до міграції більше, ніж з великих міст;
- у зовнішній міграції беруть участь переважно чоловіки, а у внутрішній – жінки;
- мігранти, переважно, є дорослим населенням;
- зростання міст відбувається через міграції;
- розвинена промисловість, торгівля і інфраструктура є показником масштабності міграції;
- великі міста є першочерговими напрямками для сільських жителів;
- найважливіша причина міграції – економічна.

Вчені Заходу, а точніше соціологи, поклали початок дослідженню феномена мобільності робочої сили. Вивченням даного питання займалися і американські дослідники, наприклад соціологи Р. Парк та Р. Маккензі, які висунули ідею про те,

що трудова міграція є драйвером і показником соціальної мобільності. У своїх дослідженнях Р. Парк окремо відзначав здатність людей до пересування. У розробці своєї концепції чотирьох рівнів організації спільноти, вчений пов'язував мобільність та зміну місця проживання, роботи, служби, діяльності [39; 40].

Американський соціолог Е. Берджес в спільному дослідженні з Р. Маккензі і Р. Парком обґрунтував теорію про залежність сім'ї, індивіда і інститутів, що складають соціальну міграцію, від просторової міграції. Також була висунута концепція концентричних зон, що описують міграцію в місті та розгляд впливу міграції у світовому масштабі. Значення міграції трактувалося як «переміщення людей (мігрантів) через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди або на більш чи менш тривалий час, або з регулярним поверненням до нього» [39; 40].

На даний момент існує безліч трактувань поняття «міжнародна мобільність робочої сили». Така ситуація склалася у зв'язку з тим, що вітчизняні та зарубіжні вчені так і не змогли зійтися в думках про встановлення єдиного поняття цього терміну. Розглянемо, як вітчизняні науковці у своїх працях трактували дане поняття.

1. Згідно з дослідженням Курунової Ю.О. «Міжнародна міграція робочої сили як чинник економічного розвитку країн (на прикладі міграційних потоків між ЄС і Україною)», вона визначала поняття «міжнародна мобільність робочої сили» як процес переміщення людей з однієї країни до іншої з метою працевлаштування та отримання доходу. Курунова також вказує на те, що міжнародна міграція робочої сили може мати як позитивні, так і негативні наслідки для економіки країн-донорів та країн-отримувачів, тому потребує балансу між користю та ризиками [8].

2. У своїй праці «Міжнародна міграція робочої сили в умовах глобалізації» науковці Танасієнко Н. П. і Лабунець В. О. визначали поняття «міжнародна мобільність робочої сили» як процес переміщення працівників через міжнародні кордони з метою зайняття робочої посади в іншій країні. Вони вказували, що міжнародна мобільність робочої сили є однією з форм міжнародної міграції і є важливим чинником глобалізації економіки [9].

3. У своїй статті «Міжнародна міграція робочої сили: причинно-наслідковий аналіз» науковці Ушенко Н.В. та Покормяк А.С. використовували поняття «міжнародна міграція робочої сили» замість «міжнародна мобільність робочої сили», зазначаючи що, ці поняття є взаємозамінними і відносяться до переміщення працівників з однієї країни до іншої з метою зайняття робочих місць [10].

4. Науковець Бахчеванова Н. В. у своїй статті «Міжнародна міграція робочої сили в умовах глобалізації» визначала поняття «міжнародна міграція робочої сили» як процес переміщення робочої сили через національні кордони з метою здобуття роботи та отримання доходів. Вона також зазначала, що міжнародна міграція робочої сили є складним явищем, яке включає в себе економічні, соціальні, політичні та культурні аспекти, а також має важливі наслідки як для країн-емігрантів, так і для країн-імпортерів робочої сили[2].

5. У своїй статті «Міжнародна міграція робочої сили та її розвиток в Україні» Гринкевич С. С. та Груй І. Р. визначали поняття «міжнародна міграція робочої сили» як процес переміщення працездатного населення з однієї країни до іншої з метою зайняття роботи на певних умовах, що можуть бути тимчасовими або постійними [5].

6. У своїй праці «Всебічно збалансований розвиток та міжнародна міграція робочої сили: проблеми взаємовпливу», Гуменюк Ю. П. визначав поняття «міжнародна міграція робочої сили» як процес переміщення людей з однієї країни до іншої з метою здійснення роботи на постійній або тимчасовій основі. Такий процес може мати як позитивні, так і негативні наслідки для країн-джерела і країн-отримувачів мігрантів [6].

7. У своєму дослідженні «Еміграція робочої сили з України: теоретико-методологічні аспекти», Ваврищук Н. визначала поняття «міжнародна міграція робочої сили» як процес переміщення людей з однієї країни до іншої з метою здійснення роботи. Вона також зазначала, що міжнародна міграція робочої сили є одним із видів міжнародної міграції, який відрізняється від інших видів міграції, таких як міграція на основі співпраці, біженців та інвесторів [4].

8. Науковці Безрукова Н.В. та Свічкарь В.А. у своїй статті «Міграція робочої сили з України до ЄС: аналіз особливостей та наслідків» визначали поняття «міжнародна міграція робочої сили» як процес переміщення працездатних людей з однієї країни до іншої для здійснення роботи на території іншої держави. Вони також зазначали, що міжнародна міграція робочої сили може відбуватися як на законних, так і на незаконних засадах, і є одним із видів міжнародної міграції. Автори статті звернули увагу на те, що міграція робочої сили з України до країн ЄС має свої особливості і наслідки, які потрібно враховувати при аналізі даного процесу [3].

Міжнародна мобільність робочої сили в наші дні – це, безумовно, найважливіший фактор, що забезпечує життєздатність світових ринків праці й отримання доходу на капітал в економіці, схильної до глобалізації. Це ключовий чинник розвитку. Від міжнародної мобільності робочої сили залежить виживання розвинених економік світу. В результаті трудової міграції відбувається омолодження робочої сили, забезпечується життєздатність сільського господарства, будівництва, охорони здоров'я, готельного і ресторанного бізнесу, туризму та інших секторів економіки. За рахунок трудових мігрантів задовольняється зростаючий попит на вміння і навички, а також створюються стимули для підприємницької діяльності. Грошові перекази мігрантів, передача досвіду та навичок, інвестиції і зростання товарообігу сприяють економічному розвитку та процвітанню багатьох країн світу.

Таким чином, спираючись на наведені вище поняття міжнародної мобільності робочої сили, можемо дати власне визначення даного соціального феномена.

Міжнародна мобільність робочої сили – це форма переміщення людей через різного роду кордону, для отримання місця проживання, накопичення людського капіталу, передачі і придбання досвіду і навичок, необхідних для розвитку людини як особистості. Необхідно зазначити, що трудова міграція – це не утилітарний аспект економіки, а явище, безпосередньо пов'язане з людьми. По суті, це і є люди. У глобалізованому світі, в якому переважають капіталістичні економічні відносини,

головну роль в регулюванні трудової міграції відіграють добросовісна праця, трудові відносини, соціальний захист і соціальна згуртованість.

Мігранти сприяють зростанню економіки в приймаючих країнах, беручись за роботу, яка вимагає великого вкладу людських ресурсів та енергії, але вважається непрестижною в даному суспільстві. Тим самим мігранти доповнюють місцеві трудові ресурси, а не конкурують з ними, надаючи основному населенню право займатися інтелектуальною працею, що передбачає наявність певної кваліфікації і професіоналізму, а не грубої фізичної сили. Країни не менш зацікавлені в притоці кваліфікованих фахівців серед мігрантів, які відіграють важливу роль у створенні комерційних підприємств і впровадженні інновацій, особливо в сферах, пов'язаних з науково-технічним прогресом. Інші важелі позитивного впливу на економіку країни, приводяться в дію припливом мігрантів, – це збільшення кількості споживачів, реалізація підприємницьких здібностей мігрантів і потенціал грошових переказів.

Важливу роль мігранти відіграють і в зміцненні соціально-економічної структури країн походження. Мирний політичний курс цих держав, забезпечення безпеки своїх громадян, верховенство права і наявність робочих місць – подібна обстановка в країні створить ситуацію, за якої люди мігрують за своїм особистим вибором. За рахунок міграційних коридорів уряди можуть налагоджувати зв'язки зі своїми громадянами та національними громадами за кордоном. Заохочення репатріації кваліфікованих емігрантів може сприяти ліквідації в їх країнах дефіциту кваліфікованих кадрів.

Таким чином, через механізм міжнародної мобільності робочої сили відбувається перерозподіл ресурсів розвитку та особливої форми капіталу – міграційного капіталу.

Однак, виника питання, що спонукає висококваліфікованих людей переїжджати з однієї країни в іншу, та чи однаково впливають ці рішення на низькокваліфікованих і висококваліфікованих працівників.

Заробіток залишається важливою мотивацією для трудової міграції, що підтверджено багатьма дослідженнями. Загалом люди з високим доходом зазвичай більш чутливі до різниці в доходах, ніж люди з низьким рівнем доходу [26], як і

високоосвічені люди проти низькоосвічених людей [29], а також висококваліфікованих і низькокваліфікованих (навички вимірюються як освітою, так і досвідом) [34].

Починаючи з науковців Роя [44], стверджувалося, що висококваліфікованих працівників приваблюють регіони, де нерівність доходів (або дисперсія доходів) найвища, незалежно від розриву в плані середнього доходу.

У двох дослідженнях було виявлено, що ефект дисперсії доходів є великим, але вторинним щодо абсолютної різниці в рівнях доходів. Для Гросса [30], відносний розподіл доходу мав дуже незначний вплив на міграцію професійних працівників до Франції з 1983 по 2000 рік, і відносний рівень доходу зазвичай вищий. Навпаки, Мюллер і Хант [34]. показують, що міграція висококваліфікованих працівників між Сполученими Штатами та Канадою наприкінці 1990-х і на початку 2000-х років визначалася як дисперсією зарплат, так і їх вищим середнім рівнем (після сплати податків). Однак останній ефект важливіший.

Слідуючи гіпотезі Роя і Борхаса, Дості і Леже [24] стверджують, що висококваліфікованих працівників приваблює не стільки різниця в доходах, скільки «надбавка за продуктивність». Вони розбили заробітки лікарів у Канаді (з 1989 по 1997 рік) на компонент, який можна пояснити спостережуваними характеристиками, такими як вік, стать і рівень освіти, і залишковий компонент (через характеристики, які не спостерігаються, і випадкову дисперсію). На думку авторів, цей залишковий компонент представляє «продуктивність», яка сприяє здобуткам, що виходять за межі спостережуваних характеристик лікарів. Згідно з результатами їх дослідження, найбільш продуктивні лікарі (ті, у кого вищий залишковий компонент) мають тенденцію мігрувати до регіону, де розрив між прибутками, пов'язаними з продуктивністю, є найвищим (надбавка за продуктивність). Якщо це так, політика, що впливає на надбавку за продуктивність, більше вплине на рішення лікарів перейти, ніж політика, що впливає на показники спостережуваних характеристик лікаря (наприклад, спеціальність).

Як свідчать результати інтерв'ю у Річардсон [43] та дослідження Річардсона, Макбі та Маккенни [42], а також кількісні результати вищевказаної праці Дості і

Леже, кваліфікованих робітників також приваблюють місця, де вони мають можливість збільшити свій заробіток, працюючи старанніше, розумніше або краще. Іншими словами, оплата за результатами роботи приваблює кваліфікованих працівників; робочі місця, де оплата не залежить від продуктивності, як правило, залучають низькокваліфікованих (або невмотивованих) працівників. Яскравий приклад – добре відоме дослідження науковця Лазеар [37] щодо запровадження стимулюючої оплати праці у виробничій компанії «Safelite Glass». Може бути очевидним, що додавання елемента оплати за продуктивність стимулював багатьох працівників Safelite Glass виробляти більше, щоб заробити більше грошей. Більш дивним є той факт, що половина помітного підвищення продуктивності, пов'язаного із запровадженням оплати за результативність у цьому випадку, була у формі самовідбору працівників, а не модифікація зусиль, докладених працівниками компанії. Іншими словами, завдяки оплаті за результати роботи деяким талановитим працівникам було привабливіше залишитися в Safelite Glass, і компанія стала популярним роботодавцем для таких працівників. Цей ефект відбору дуже позитивно вплинув на продуктивність Safelite Glass.

Згідно з деякими дослідженнями, міжнародна торгівля та прямі іноземні інвестиції (ПІІ) впливають на переміщення висококваліфікованих працівників у всьому світі. Політика, що впливає на один із цих елементів, впливає на інші [32]. Глоberman і Шапіро [29] знайшли емпіричні докази позитивного зв'язку між торгівлею та рухом фінансового і людського капіталу. На думку авторів, ПІІ та двостороння торгівля доповнюють міграцію високоосвічених працівників до країн ОЕСР. Однак ДеВорец [23], припускає, що цей тандемний рух може бути хибним через можливість зворотного причинно-наслідкового зв'язку, коли міграція стимулює торгівлю, а не навпаки.

Деякі дослідження кластерів знань свідчать про те, що маса висококваліфікованих працівників приваблює своїх колег завдяки ефекту агломерації [28; 48]. Наприклад, велика кількість висококваліфікованих працівників у кластері залучатиме нові підприємства, які, у свою чергу, залучатимуть до регіону більше висококваліфікованих працівників.

Інші фактори, крім матеріальних, також впливають на рішення про міграцію. Глоberman і Шапіро [29] вказують на географічні, мовні та культурні «відстані», які негативно корелюють із транскордонним переміщенням працівників. Відносні нематеріальні переваги різних місць призначення, які впливають на якість життя мігрантів та їхніх сімей, часто відіграють важливу роль у прийнятті рішення про міграцію [33]. Ці переваги, як правило, пов'язані із задоволеністю життям і сімейними причинами, кліматом і навколишнім середовищем, доступом до якісних шкіл для дітей, громадської безпеки та системи охорони здоров'я [43].

Міжнародна мобільність робочої сили здатна відбитися на добробуті як самих мігрантів, так і країни-донора та країни-реципієнта. Ці ефекти складають позитивні та негативні наслідки трудової міграції для зазначених суб'єктів. Загальний вплив міграції на експортуючу країну зазвичай оцінюється як позитивний. Однак деякі ефекти на певні сектори економіки, сегменти робочої сили або географічні регіони можуть бути негативними.

Для початку розглянемо позитивні наслідки трудової міграції. Основна частина переваг міжнародної міграції припадає на самих мігрантів, так як, по-перше, значно збільшується їх дохід.

Переваги трудової міграції для країни-імпортера включають підвищення пропозиції праці і культурного розмаїття, приплив дешевої та кваліфікованої робочої сили, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, формування науково-технічного потенціалу країни, а також рішення демографічного питання. Крім цього багато мігрантів зазвичай готові працювати за більш низьку заробітну плату, ніж місцеві жителі, що підвищує конкурентоспроможність виробленої в країні продукції, так як скорочуються витрати виробництва. Тому залучення іноземної робочої сили стимулює зростання продуктивності праці і ефективність виробництва в країні.

Позитивний вплив трудової міграції на країну-експортера полягає в отриманні великих грошових переказів, кращих пропозиції роботи для місцевого населення, імпорту передових технологій і збільшення інвестицій.

Передбачувано, що трудова міграція справляє на учасників міграційного процесу не тільки позитивний, але і негативний вплив. Насамперед, переїзд в іншу країну неминуче пов'язаний зі значним психологічним потрясінням для самих мігрантів. По-друге, негативні наслідки позначаються не тільки на мігрантах, але і на їх сім'ях, які залишаються (часто) без опори, а розлучення з батьками може мати довгострокові негативні наслідки для життя дітей. Крім того, мігранти можуть зіткнутися зі значними ризиками особистого характеру: подорож може бути небезпечною, пов'язаною з ризиками для фізичного і психологічного здоров'я; мігранти можуть стати жертвою торговців людьми або експлуататорів; також вони можуть бути змушені повернутися на батьківщину внаслідок економічної кризи в країні перебування або депортації.

Незважаючи на переваги залучення робочої сили з-за кордону, багато політиків і місцевих жителів у країнах-центрах світової імміграції розглядають трудову міграцію як економічний тягар. Недоліки такої міграції для країни-імпортера наступні:

- потенційна загроза зростання безробіття;
- акти дискримінації та расизму;
- соціальне напруження;
- хвороби (оскільки люди переміщаються з місця на місце, з'являється істотний ризик поширення небезпечних захворювань);
- занепад національної культури і традицій.

Іммігранти іноді стають причиною напруженого ринку праці, так як місцеві жителі можуть втратити роботу внаслідок появи більш дешевої робочої сили. Імміграція може розпалювати актів расизму або дискримінації проти іноземної робочої сили. Іммігранти, які не знають національної мови країни перебування або прийнятих в ній правил поведінки, стають аутсайдерами в місцевих громадах. Житло, медичні, освітні та інші послуги можуть постраждати внаслідок надмірного використання, що перевищує заплановані обсяги споживання. Така ситуація може стати поштовхом до підвищення цін на послуги цієї інфраструктури, оплата яких

спричинить труднощі для багатьох користувачів. Культурне розмаїття здатне негативно позначитися на унікальних національних традиціях і культурних звичаях.

Недоліки міграції для країни-експортера включають «відтік мізків», втрату кваліфікованої робочої сили, негативний вплив на населення, ринки і інститут сім'ї. «Відтік мізків» є найбільш обговорюваним негативним ефектом міжнародної трудової міграції населення на країни-експортери, оскільки відбувається втрата кваліфікованої робочої сили, що завдає країні-експортеру прямого економічного збитку.

На відміну від прямих наслідків «відтоку мізків», до непрямих можна віднести наростання соціальної напруги, так як тривала орієнтація країни на експорт робочої сили породжує у молодого покоління відсутність віри в перспективи національної економіки і зменшує інвестиції всередині країни. Крім цього масовий переїзд за кордон висококваліфікованих фахівців пов'язаний зі зниженням конкурентоспроможності країни-відправника в умовах міжнародної торгівлі. Доктора, медичний персонал, інженери, які так потрібні країнам, що розвиваються, виявляються в дефіциті на ринку праці.

Таким чином, зробити однозначний висновок про те, міжнародна мобільність робочої сили – явище позитивне чи негативне, неможливо. Саме тому в кожному конкретному випадку важлива об'єктивна оцінка. Однак можна з упевненістю зробити висновок, що імпорт висококваліфікованої робочої сили є вигідним економічним процесом, в той час як її експорт («відтік мізків») може вкрай негативно позначитися на національній економіці.

Міграція стає істотним фактором розвитку національної економіки, що вимагає модернізації державної міграційної політики, визначення нових цілей і пріоритетів. Важливим напрямком державного регулювання мобільності робочої сили слід визнати оптимізацію зовнішньої трудової міграції, подолання негативних наслідків і недопущення їх в майбутньому. Крім того, важливо сконцентрувати зусилля на недопущення нелегальної міграції (перш за все, транзиту нелегальних мігрантів). Держава повинна визначати, яку кількість мігрантів, якого віку і кваліфікації вона готова прийняти в той чи інший часовий період.

1.2. Теоретичні підходи до дослідження міжнародної мобільності робочої сили в умовах воєнної економіки

Міжнародна мобільність робочої сили є одним з ключових аспектів сучасної світової економіки, особливо в умовах воєнних конфліктів. Цей процес пов'язаний з вільним пересуванням робочої сили через кордони держав з метою знаходження роботи і поліпшення життєвого рівня. У контексті воєнної економіки цей процес може мати як позитивні, так і негативні наслідки для держави-експортера робочої сили та держави-імпортера робочої сили.

Тому вивчення теоретичних підходів до міжнародної мобільності робочої сили в умовах воєнної економіки має важливе значення для розуміння проблем, пов'язаних з цим процесом. У даному пункті дослідженні розглянемо основні теоретичні підходи до дослідження міжнародної мобільності робочої сили в умовах воєнної економіки.

Міжнародна мобільність робочої сили є важливою складовою економічного розвитку країн. В умовах воєнної економіки, така мобільність стає ще більш актуальною, оскільки конфлікти можуть призвести до руйнування економіки та змін у ринку праці.

Основні теоретичні підходи до дослідження міжнародної мобільності робочої сили в умовах воєнної економіки включають наступні:

1. Теорія «глобалізації» – це підхід, заснований на концепції «глобалізації». Глобалізація може вважатися суперечливим явищем, оскільки вона може бути як позитивною, так і негативною. З одного боку, глобалізація може сприяти розвитку світової економіки та забезпечувати нові можливості для міжнародної мобільності робочої сили. З іншого боку, глобалізація може призвести до нерівності між країнами, зростання безробіття та інших негативних наслідків. Дослідження міжнародної мобільності робочої сили в умовах воєнної економіки може базуватися на різних концепціях глобалізації та вивчати, як вона впливає на ринок праці в країнах, що перебувають у конфлікті.

2. Теорія гуманітарної економіки – цей підхід розглядає міжнародну мобільність робочої сили як прояв глобалізації та культурного розвитку. Він висуває тезу, що умови воєнного конфлікту можуть збільшити мобільність робочої сили, оскільки люди шукають безпеки та можливостей для заробітку в інших країнах.

3. Теорія економічного реалізму – цей підхід розглядає міжнародну мобільність робочої сили як прояв конкуренції між державами. Він висуває тезу, що умови воєнного конфлікту можуть зменшити мобільність робочої сили, оскільки держави можуть обмежувати міграцію для захисту своєї власної економіки.

4. Теорія соціального капіталу – цей підхід розглядає міжнародну мобільність робочої сили як прояв соціальних зв'язків та мереж. Він висуває тезу, що умови воєнного конфлікту можуть збільшити мобільність робочої сили, оскільки люди можуть скористатися своїми соціальними зв'язками для отримання роботи в інших країнах.

Розглянемо кілька історичних прикладів та дослідження науковців тих часів щодо трудових мігрантів в умовах воєнної економіки.

1. Біженці з колишньої Республіки Югославія до Європи в 1990-х роках.

Дослідження потоків біженців до європейських країн під час балканських воєн свідчать про те, що біженці значною мірою витіснили корінних жителів на ринку праці, хоча оцінки є статистично неточними. Ангрист і Куглер [12] досліджували вплив на ринки праці у 18 європейських країнах і виявили негативний вплив на місцеву зайнятість. Повторний аналіз Борхас і Монрас [16] у семи європейських країнах виявив негативний вплив на місцеву зайнятість і безробіття, але меншу величину. Клеменс і Хант [22] виявили, що ефекти лише «помірно суперечать» двом попереднім аналізам, тобто «нестабільний, статистично незначущий вплив» на місцеве безробіття.

Ангрист і Куглер [12] також досліджують вплив гнучкості ринку праці (легкість найму та звільнення працівників), коефіцієнтів заміщення страхування на випадок безробіття та витрат на вступ до фірми на працевлаштування місцевих працівників. Хоча їхні оцінки є неточними, вони припускають, що існує більш суттєвий несприятливий вплив на місцеву зайнятість, коли гнучкість ринку праці

знижується (наприклад, через високі витрати на звільнення, мінімальну заробітну плату та закони про захист зайнятості), виплати допомоги по безробіттю є більш сприятливими, а при виходу на ринок витрати збільшуються. Таким чином, вони стверджують, що немає емпіричного підтвердження точки зору, що обмежувальні інститути ринку праці захищають місцевих працівників від конкуренції з іммігрантами.

2. Втеча та вигнання етнічних німців зі Східної та Центральної Європи після Другої світової війни.

Щонайменше 12 мільйонів етнічних німців втекли або були вигнані зі Східної та Центральної Європи відразу наприкінці після Другої світової війни, оселившись у перекроєних кордонах післявоєнної Німеччини. Вигнанці були майже ідеальними заміниками місцевих робітників, оскільки вони навчалися в німецьких школах і розмовляли німецькою.

Браун і Махмуд [17] виявили, що приплив вигнанців значно знизив рівень зайнятості корінних західних німців. Незважаючи на обмежені перспективи ринку праці в післявоєнній Німеччині, вигнанці не впливали на працевлаштування місцевого населення, якщо частка вигнанців не перевищувала приблизно 15 % корінного населення. Результати свідчать про те, що ринок праці Західної Німеччини міг поглинути деякий приплив вигнанців без негативного впливу на роботу корінних жителів, але ця здатність поглинання була обмеженою.

3. Примусове переселення фінів після Другої світової війни.

Після Другої світової війни Фінляндія поступилася східними територіями Радянському Союзу та переселила 11 % свого населення. Переміщені фермери були розподілені по сільській місцевості пропорційно до кількості державних земель та розподілу розмірів приватних ферм, за винятком шведськомовних частин країни, які не приймали переміщених фермерів. Сарвімакі [45] виявив, що потрясіння, пов'язані з переселенням, призвели до довгострокового зростання населення (через збільшення внутрішньої міграції з інших регіонів), індустріалізації та значного позитивного впливу на заробітну плату в муніципалітетах, які прийняли переміщених фермерів. Ці результати пов'язані з агломераційною економікою;

збільшення населення в районах переселення було достатньо значним, щоб залучити інших внутрішніх мігрантів і фірми, які прагнуть отримати вигоду від щільнішого та ефективнішого ринку праці.

4. Примусове переселення православних греків з Туреччини до Греції в 1923 році.

Мурард і Сакаллі [38] досліджують довгостроковий вплив примусового переселення 1,2 мільйона греко-православних громадян Туреччини до Греції у 1923 році після греко-турецької війни 1919-1922 років. Масове розселення біженців за кілька місяців збільшило кількість приймаючого населення в Греції більш ніж на 20 %. Автори виявляють, що в місцях переселення біженці сприяли вищій індустріалізації та структурній трансформації сільського господарства. Місця розселення біженців демонструють вищий рівень добробуту в 1991 році порівняно з іншими місцевостями, де не було біженців, включаючи більший виробничий сектор і вищі середні заробітки.

Примітно, що переселення принесло менші економічні вигоди в місцях, де місцеве населення було переважно біженцями, а також у муніципалітетах, де біженці були відокремлені в окремі села, що свідчить про вирішальну роль соціальних взаємодій та обміну знаннями, чому сприяв той факт, що біженці та тубільці часто розмовляли однією мовою і сповідували ту саму релігію. Жодні докази негативних побічних ефектів у сусідніх населених пунктах не свідчать про те, що результати викликані не перерозподілом економічної діяльності в місцях переселення, а скоріше створенням нової діяльності. Результати свідчать про те, що довгострокові переваги в сільських місцевостях північної Греції, очевидно, зумовлені передачею нових конкретних знань у текстилі та наданням нових сільськогосподарських ноу-хау переважно біженцями-фермерами.

Отже, дослідження потоків біженців до європейських країн під час балканських воєн свідчать про те, що біженці суттєво витіснили корінних жителів на ринку праці, хоча оцінки статистично неточні. Так само масова міграція етнічних німців із Центральної та Східної Європи та колишнього Радянського Союзу до Німеччини у 1987-2001 роках негативно вплинула на працевлаштування місцевих працівників. В обох цих випадках несприятливий вплив на місцеву зайнятість

пояснюється негнучкістю ринку праці через жорсткість оплати праці (наприклад, через силу профспілок у Німеччині чи законодавство про мінімальну заробітну плату). Втеча та вигнання етнічних німців зі Східної та Центральної Європи наприкінці та одразу після Другої світової війни також негативно вплинули на зайнятість місцевих жителів, але лише в тому випадку, якщо кількість вигнанців перевищувала приблизно 15 % корінного населення, що свідчить про можливе переміщення, коли потоки вимушених мігрантів перевищують здатність поглинання місцевого ринку праці.

У деяких випадках масштабний приплив вимушених мігрантів призводить до позитивного впливу на можливості працевлаштування та заробітну плату місцевих працівників. У Данії прибуття біженців призвело до збільшення некваліфікованих заробітних плат і збільшення зайнятості, тому що менш освічені місцеві працівники були змушені спеціалізуватися на менш інтенсивних, більш когнітивних завданнях, які більше доповнювали ручні, нескладні завдання, які виконували вимушені переселенці. У Німеччині приплив біженців у 2014/2015 роках мав позитивний короткостроковий вплив на перспективи працевлаштування місцевих жителів. А у Фінляндії дослідження показали довгостроковий значний позитивний вплив на заробітну плату через примусове переселення фінів після Другої світової війни.

Отже, на основі аналізу теоретичних підходів до дослідження міжнародної мобільності робочої сили в умовах воєнної економіки можна зробити висновок, що умови воєнного конфлікту можуть суттєво впливати на міграційні процеси. Різні підходи дають різні погляди на можливості та обмеження міжнародної мобільності робочої сили в умовах воєнної економіки. Такі фактори, як безпека, економічна стабільність та розвиток соціальних мереж можуть визначати міграційні тенденції. Дослідження теоретичних підходів може допомогти у побудові ефективної політики управління міграційними процесами в умовах воєнної економіки.

Висновки до розділу 1

Дослідження поняття міжнародної мобільності робочої сили з'ясувало, що міжнародна мобільність робочої сили є важливим явищем в сучасному світі і має

великий вплив на економіку та соціальний розвиток країн. Вона включає в себе як міжнародну міграцію робочої сили, так і інші форми переміщення працівників через кордон, такі як тимчасові поїздки, відрядження тощо.

Важливими факторами, що впливають на міжнародну мобільність робочої сили, є соціально-економічна ситуація в країнах, рівень заробітної плати та працевлаштування, законодавство та політика держав щодо міграції, а також особисті мотивації працівників.

Дослідження також вказує на те, що міжнародна мобільність робочої сили може мати як позитивні, так і негативні наслідки для країн-відправників та країн-одержувачів. З одного боку, вона може забезпечити працівникам кращі умови життя та працевлаштування, підвищити рівень доходів та забезпечити доступ до нових технологій та знань. З іншого боку, міграція робочої сили може викликати проблеми в країнах-відправниках, зокрема зменшення робочої сили та «відтік мізків» кваліфікованих працівників, а також негативні наслідки для родин та соціального середовища.

Отже, під час дослідження теоретичних підходів до міжнародної мобільності робочої сили в умовах воєнної економіки було виявлено, що воєнний конфлікт може значно впливати на міграційні процеси та обмежувати можливості робочої міграції. Однак, деякі теоретичні підходи також показали, що умови воєнного конфлікту можуть стати каталізатором для міграційних рухів і сприяти зростанню міграції.

Враховуючи ці підходи, можна зробити висновок, що важливість політики управління міграційними процесами в умовах воєнної економіки зростає, оскільки неправильна політика може підвищити загрозу для національної безпеки та спричинити економічну нестабільність. Окрім того, управління міграційними процесами в умовах воєнного конфлікту має розглядатися у контексті комплексної політики національної безпеки та залучення робочої сили до відновлення економіки та соціально-економічного розвитку країни. Дослідження теоретичних підходів дає можливість зрозуміти складність проблеми та розробити ефективну стратегію управління міграційними процесами в умовах воєнного конфлікту.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ МОБІЛЬНОСТІ РОБОЧОЇ СИЛИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

2.1. Оцінка рівня міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки

Мільйони українців були переміщені через невиправдану війну Росії та знайшли притулок у євросоні. Багато біженців хочуть працювати і таким чином збільшити робочу силу євросоні.

Це історичний масовий відтік людей, що тікають від війни, якого в Європі не було з часів Другої світової війни. Якщо для досягнення 3 мільйонів сирійських біженців знадобилося два роки, то для України ця цифра була досягнута менш ніж за три тижні.

Хоча існує значна невизначеність щодо потенційної тривалості перебування цих біженців у приймаючих країнах, багато дорослих працездатного віку намагатимуться працювати під час свого перебування.

Дані УВКБ ООН свідчать про те, що кількість перетинів кордону з України була особливо високою протягом першого місяця конфлікту, досягаючи понад 150 тисяч осіб щодня протягом майже двох тижнів з кінця лютого до початку березня 2022 року. З кінця березня кількість людей, які перетинають кордон з України, становила в середньому близько 50 тисяч осіб на день, тоді як кількість людей, які повертаються в Україну, поступово зросла, починаючи з травня 2022 року в середньому на 30 тисяч осіб на день. До середини липня 2022 року здійснено 5,8 мільйона мережевих перетинів з України (див. Рис. 2.1.).

За даними УВКБ ООН, станом на середину липня 2022 року 3,7 мільйона українців зареєструвалися для отримання тимчасового захисту або аналогічних національних схем захисту в Європі. Маючи понад 1,2 мільйона бенефіціарів тимчасового захисту (ВТР), Польща, безумовно, є основною країною призначення,

за нею йдуть Німеччина (670 тисяч), Чехія (396 тисяч) та Італія (143 тисяч). Тоді як українські біженці спочатку втекли до сусідніх країн – і багато хто залишається в цих країнах – вторинна мобільність зростає, а кількість українських біженців у країнах, віддалених від України, зростає.

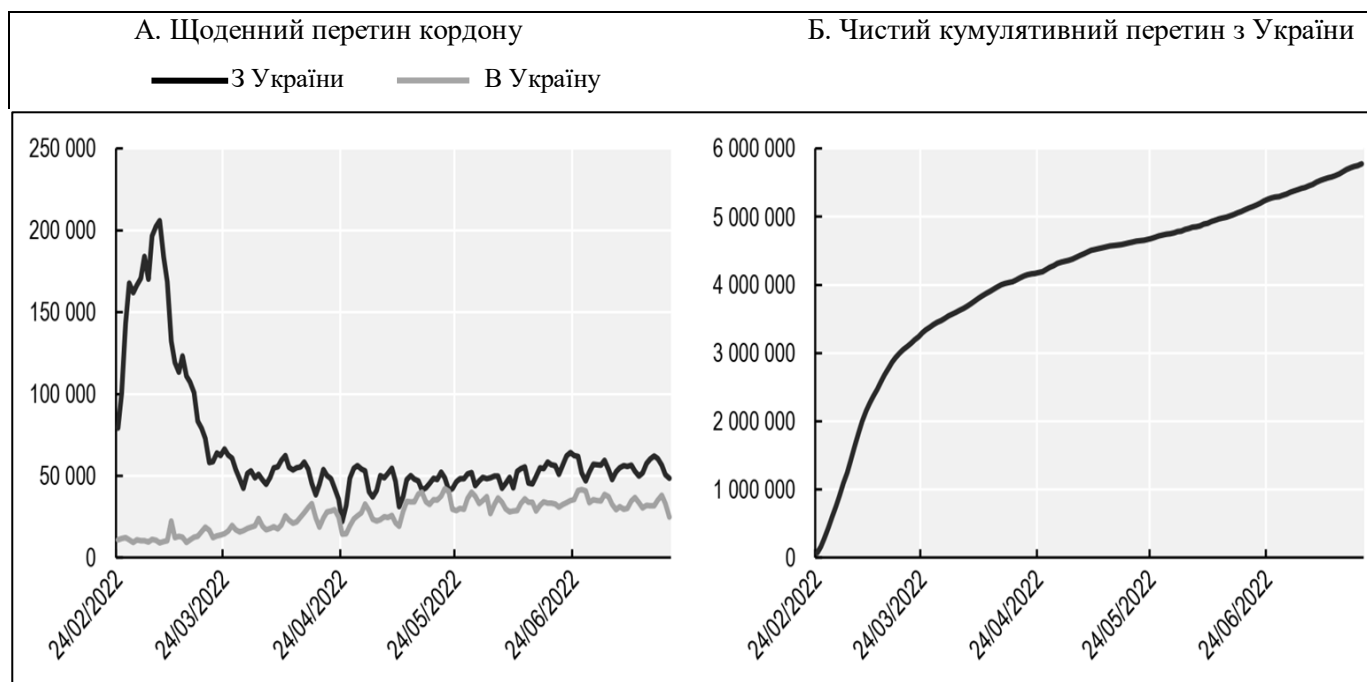

Рис. 2.1. Перетини кордону з та в Україну з 24 лютого 2022 року, (осіб).

Джерело: Офіційний сайт УВКБ ООН – Режим доступу: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

Загальна мобілізація в Україні не дозволяє виїхати з країни більшості чоловіків віком від 18 до 60 років. У результаті, з країни виїхали переважно жінки з дітьми та деякі люди похилого віку, але дуже мало чоловіків працездатного віку. У Польщі, наприклад, за даними Управління у справах іноземців, з 1 мільйона реєстрацій станом на 22 квітня 2022 року 48 % були неповнолітніми дітьми, а 92 % дорослих – жінками. У Литві близько 42 % усіх українських біженців – неповнолітні діти, а серед дорослих – 83 % жінок. Так само в Молдові, за даними УВКБ ООН, із понад 100 тисяч осіб, які вирішили залишитися в країні до середини квітня, неповнолітні діти становили 50 %, а жінки – 80 % усіх дорослих українців.

Країни, розташовані далі від кордонів України, мають, очевидно, дещо нижчу частку дітей-біженців, коливаючись від 32 % (Франція та Греція) до 40 % (Чехія та

Бельгія). В Іспанії, наприклад, 36 % усіх українських біженців, зареєстрованих станом на 30 квітня, були віком до 18 років, а 75 % усіх дорослих становили жінки (9 % дорослих старше 65 років). Так само близько 35-36 % українських біженців в Італії та Португалії, а також Естонії та Латвії є неповнолітніми [56].

Обмежена інформація, доступна наразі про рівень освіти українських біженців, свідчить про те, що серед них більша частка має вищу освіту, ніж серед інших груп біженців. Серед працездатного населення України у 2020 році 56 % жінок і 43 % чоловіків мали вищу освіту (див. Рис. 2.2.). Хоча немає систематичних даних про соціально-економічні характеристики, зокрема з сусідніх з Україною країн ЄС, є певна інформація щодо окремих приймаючих країн. Опитування українських біженців, проведене в Німеччині Федеральним міністерством внутрішніх справ і громадськості на третьому тижні березня, показало, що серед усіх опитаних дорослих 73 % мали вищу освіту, 19 % повну середню освіту і 7 % мали низький рівень освіти.

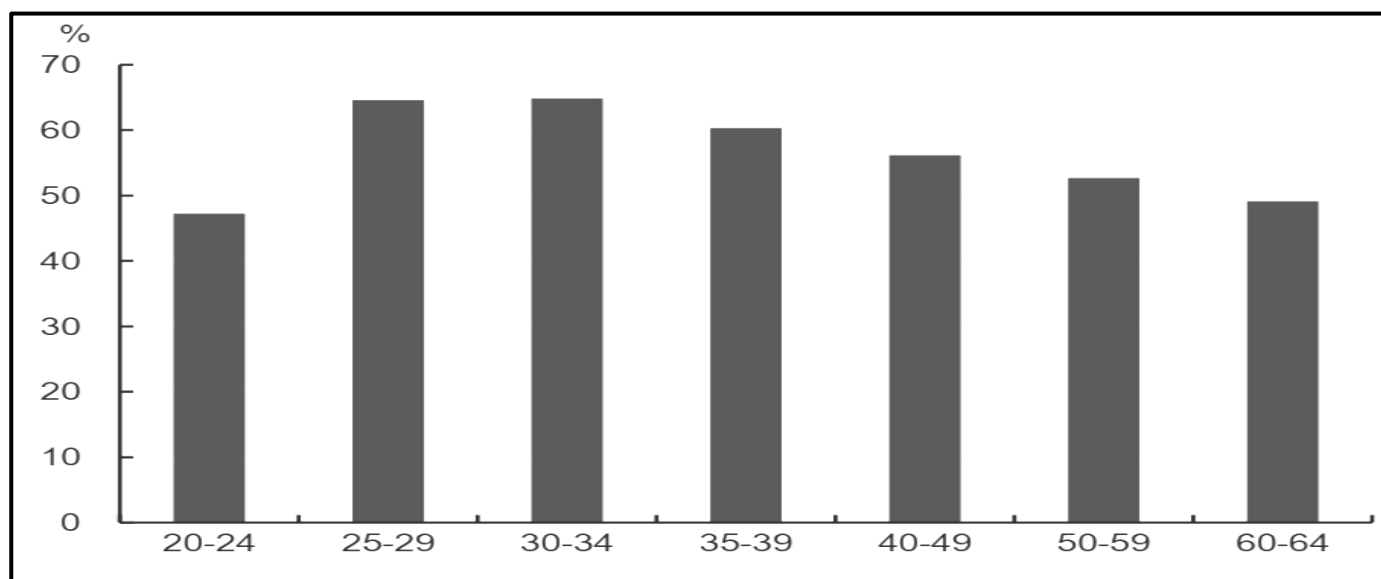

Рис. 2.2. Частка жінок з вищою освітою серед українців працездатного віку за віковими групами, 2020 р., (%).

Джерело: Tableau Public [Electronic resource]. – Access: https://public.tableau.com/app/profile/opi4017/viz/ucrania_16490687789290/ucrania_cifras.

В Іспанії 61 % усіх зареєстрованих дорослих українських біженців мають диплом про вищу освіту, 11 % мають повну середню освіту і 25 % мають професійну кваліфікацію, тоді як менше 1 % не мають жодної освіти (див. Рис. 2.3.):

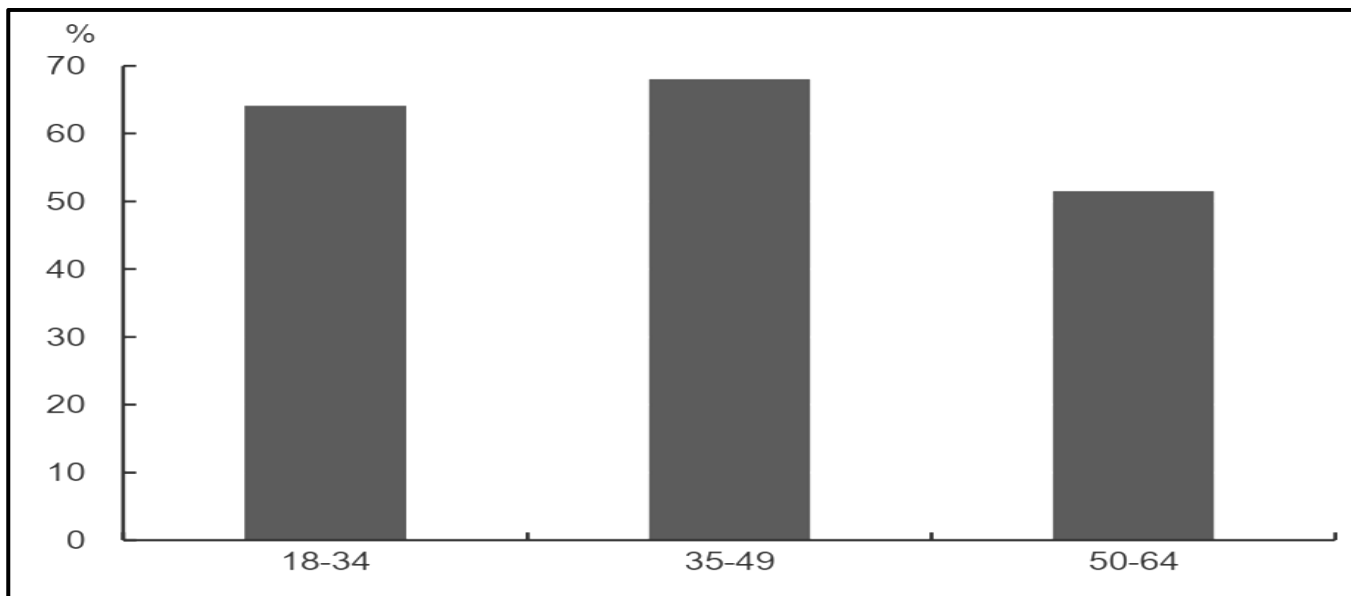

Рис. 2.3. Частка українських біженців в Іспанії з вищою освітою серед українців працездатного віку за віковими групами, квітень 2022 р., (%).

Джерело: Tableau Public [Electronic resource]. – Access: https://public.tableau.com/app/profile/opi4017/viz/ucrania_16490687789290/ucrania_cifras.

Порівняно з іншими категоріями іммігрантів, біженці зазвичай стикаються з певними перешкодами для інтеграції на ринки праці приймаючих країн. Через вимушений характер їхньої міграції та травматичний досвід, який часто з нею пов'язаний, вони часто страждають від психологічних розладів та інвалідності. Оскільки вони не вирішили мігрувати, вони, як правило, не мали можливості підготуватися до життя в новій країні, особливо якщо почати вивчати мову. Як правило, вони прибувають із слабкою прив'язаністю або зв'язком із приймаючою країною, якщо взагалі його мають, вони здобули кваліфікацію в іншій системі освіти та досвід роботи в інших умовах ринку праці. Крім того, багато хто не в змозі надати належні документи, які б засвідчували їхній рівень освіти чи навичок.

Не дивно, що біженцям часто особливо важко вийти на місцевий ринок праці, і їхні результати загалом значно відстають від результатів інших груп мігрантів.

Вони не тільки страждають від численних недоліків порівняно з іншими групами мігрантів (вони, як правило, мають нижчий рівень освіти та більші мовні труднощі), а також, як правило, гірше працюють на ринку праці, ніж інші групи мігрантів, які мають схожі характеристики [56]. Дані щодо європейських країн ОЕСР показують, що – після контролю за іншими відповідними індивідуальними характеристиками – рівень зайнятості біженців на 23 % нижчий, ніж їхні однолітки, які прибули як трудові мігранти [56].

Володіння мовою приймаючої країни має вирішальне значення для досягнення успіху на місцевих ринках праці та використання раніше отриманих кваліфікацій. Це також передумова для участі в житті суспільства в цілому. Це забезпечує більші соціальні контакти з носіями мови та більшу ймовірність отримання вищої освіти та переїзду в межах країни. Біженці мають мало або зовсім не мають часу, щоб вивчити мову приймаючої країни до прибуття, і можуть мати низький рівень освіти, що перешкоджає засвоєнню мови.

Біженці з високою освітою, які пройшли навчання за кордоном, стикаються з труднощами в тому, щоб їхню кваліфікацію визнали та оцінили на ринках праці приймаючої країни. Ці ринки мають тенденцію знецінювати іноземні кваліфікації, що впливає на зайнятість, призводить до надмірної кваліфікації та зниження заробітної плати [56].

Іншим елементом уразливості біженців є відсутність контактів або розуміння ринків праці, що впливає на їхню здатність шукати роботу та отримувати доступ до каналів найму, навіть якщо їхня кваліфікація принаймні порівнянна з кваліфікацією їхніх однолітків, які народилися в країні. Вони знаходяться в явно не вигідному становищі, коли справа доходить до знання ринку праці приймаючої країни та практики найму, а також щодо контактів, прямих чи непрямих, із роботодавцями.

З точки зору роботодавців, наймання біженців може становити ризик, оскільки вони можуть зіткнутися з труднощами в оцінці навичок, якими вони володіють, з точки зору формальної кваліфікації, попереднього професійного досвіду та, в більш загальному плані, в розумінні своїх здібностей і мотивації [56].

Українські біженці не вписуються в типовий портрет біженців: одні їхні характеристики можуть покращити їхні інтеграційні перспективи, а інші можуть, навпаки, завадити.

По-перше, як зазначалося, відносно висока частка українських біженців має вищу освіту. Саме по собі, незважаючи на те, що ці високоосвічені біженці, можливо, не зможуть знайти роботу, яка б відповідала їхнім кваліфікаціям, це має покращити їхні перспективи працевлаштування. Вони також повинні бути краще підготовлені для вивчення мови приймаючої країни, ніж малоосвічені або неписьменні біженці.

По-друге, за останні роки Україна стала однією з основних країн походження тимчасових мігрантів для низки східноєвропейських ринків праці, включаючи країни, куди втекли українські біженці. Це, звичайно, стосується Польщі, яка була основним пунктом призначення тимчасових мігрантів з України до війни. У 2017 році понад 90 % із 1 121 000 нових тимчасових трудових мігрантів у Польщі прибули з України, переважно для заповнення вакансій у сільському господарстві, будівництві та промисловості [56]. Наприкінці 2010-х роках українці також були серед провідних груп новоприбулих в інших європейських країнах, таких як Чехія, Словаччина, Угорщина, Естонія, Латвія чи Литва. Крім того, від початку тимчасової окупації Росією Криму та Донбасу у 2014 році до масштабної агресії 2022 року понад 80 тисяч громадян України попросили притулку в країнах ЄС. Близько 80 тисяч українців навчаються за кордоном, третина з них у Польщі та кілька тисяч в інших країнах ЄС (наприклад, Німеччина, Чехія, Словаччина, Австрія). Усі українські біженці з попереднім досвідом життя та роботи в ЄС мають набагато більше шансів швидко знайти роботу в приймаючій країні, особливо якщо вони вивчили мову.

По-третє, на кінець 2020 року 1,35 мільйона громадян України мали дійсний дозвіл на проживання в країні ЄС, що представляє третю за чисельністю групу громадян третіх країн у ЄС [53]. Понад 500 тисяч українців вже перебували в Польщі, 223 тисячі в Італії, 165 тисяч у Чехії, 95 тисяч в Іспанії, 80 тисяч у Німеччині, 58 тисяч в Угорщині, 40 тисяч у Словаччині, 31 тисяча у Литві, 29 тисяч

у Португалії, 19 тисяч у Греції та 15 тисяч у Франції. Ці цифри не включають українців, натуралізованих у країнах ЄС – близько 100 тисяч за останнє десятиліття, згідно зі статистикою OECD [56]. Ця велика українська діаспора в ЄС може стати ключовим ресурсом для біженців: у значної кількості є родичі чи друзі, що вже живуть у країнах ЄС, які можуть допомогти їм знайти житло та працевлаштуватися. Ті, хто не має прямих зв'язків з людьми, які вже живуть за кордоном, також можуть скористатися солідарністю розширеної мережі своїх співвітчизників.

По-четверте, країни ЄС вжили безпрецедентних заходів для полегшення в'їзду та перебування українських біженців, зокрема, вперше ухваливши Директиву про тимчасовий захист (TPD). За межами ЄС багато країн також вжили значних заходів для прийому українських біженців [56]. У більшості держав-членів ЄС особи, яким надано тимчасовий захист, мають право працювати без будь-яких обмежень і затримок, щойно вони отримають дозвіл на проживання або, в деяких країнах, тимчасове свідоцтво. Це також стосується низки країн ОЕСР, які не входять до ЄС, де українські біженці мають право негайно працювати. Тепер добре зрозуміло, що тривалі періоди очікування рішень про надання притулку без права на роботу дуже шкодять перспективам працевлаштування біженців [83; 90]. У випадку українських біженців наявність права працювати після прибуття в приймаючі країни, безумовно, покращить не лише їхній негайний доступ до ринку праці, але й їхні довгострокові перспективи працевлаштування.

По-п'яте, деякі з основних країн, які приймають українських біженців у Європі, стикаються зі структурною нестачею робочої сили, частково через поточну демографічну ситуацію. Як наслідок, перед початком війни у них був дуже низький рівень безробіття (див. Рис. 2.4.). У березні 2022 року в Польщі, Німеччині та Чехії рівень безробіття був нижчим за 3 %, досягаючи лише 2,4 % у Чеській Республіці, що набагато нижче, ніж рівень, який спостерігався на початку 2010-х років у цих країнах, і значно нижче середнього по ЄС (6,2 % у березні 2022 року). Хоча ширший економічний вплив війни в Україні може колись вплинути на перспективи працевлаштування, більшість українських біженців опиняються в країнах із дуже обмеженими ринками праці та навіть дефіцитом у ряді професій і галузей.

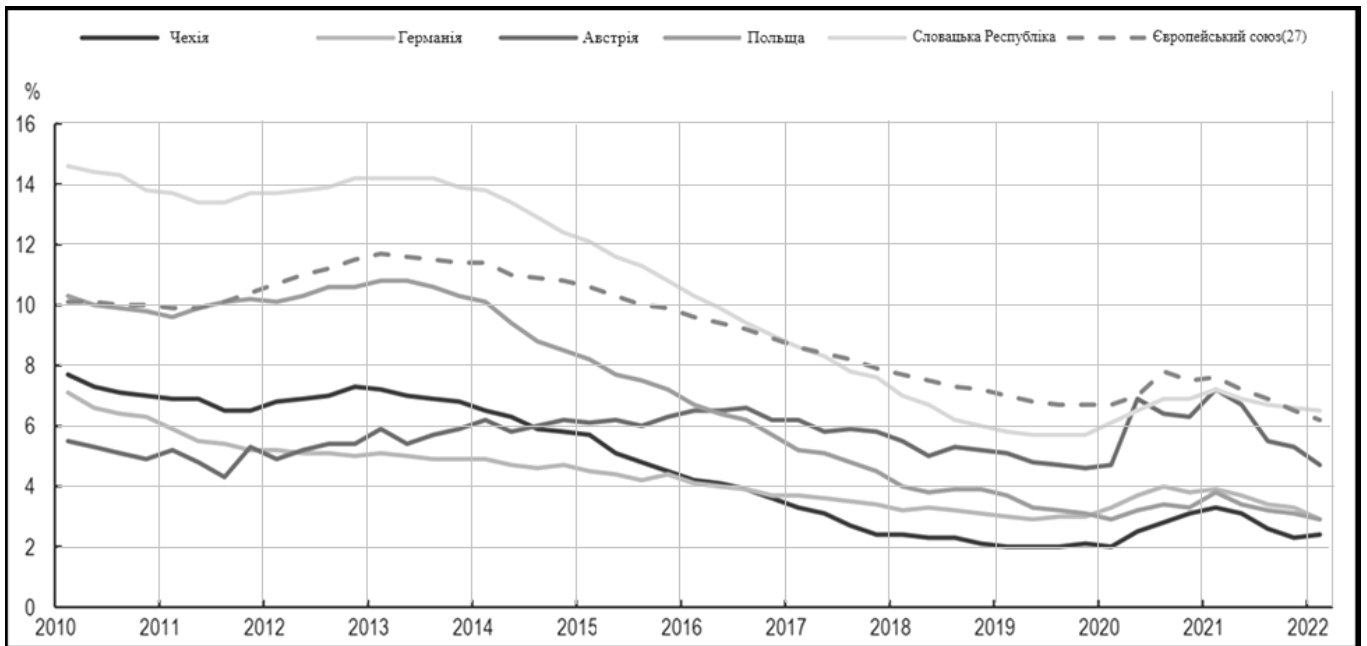

Рис. 2.4. Квартальний рівень безробіття в окремих країнах ЄС, 2010-22 рр., (%).

Джерело: Hunt G. L., Mueller R. E. The Migration of Highly Skilled Individuals Within and Between Canada and the United States / G. L. Hunt, R. E. Mueller // Working Paper, Department of Economics, University of Lethbridge.

Основним параметром, який може спрацювати на фоні відносно сприятливого контексту та завадити перспективам працевлаштування українських біженців, є те, що багато з них є матерями з дітьми. Для тих, хто супроводжує немовлят і дітей молодшого шкільного віку, робота по догляду серйозно перешкоджатиме їхнім можливостям вийти на ринок праці, принаймні, поки вони не знайшли та не забезпечили адекватні послуги з догляду за дітьми. Жінки працездатного віку в супроводі старших родичів можуть скористатися їхнім потенційним внеском у догляд за дітьми. Однак наявність у домогосподарстві залежних людей похилого віку, навпаки, зменшить потенційну пропозицію робочої сили осіб працездатного віку.

Щоб оцінити кількість українських біженців, які могли б брати участь у ринку праці європейських країн і почати працювати до кінця 2023 року, потрібно кілька відомостей і гіпотез. Ці гіпотези ґрунтуються на доступній інформації про участь у робочій силі попередніх потоків біженців, попередніх мігрантів зі Східної Європи та поточних потоків українських біженців.

Передбачається, що кількість та розподіл українських біженців по країнах Європи залишиться на рівні кінця квітня 2022 року (рис. 2.5.):

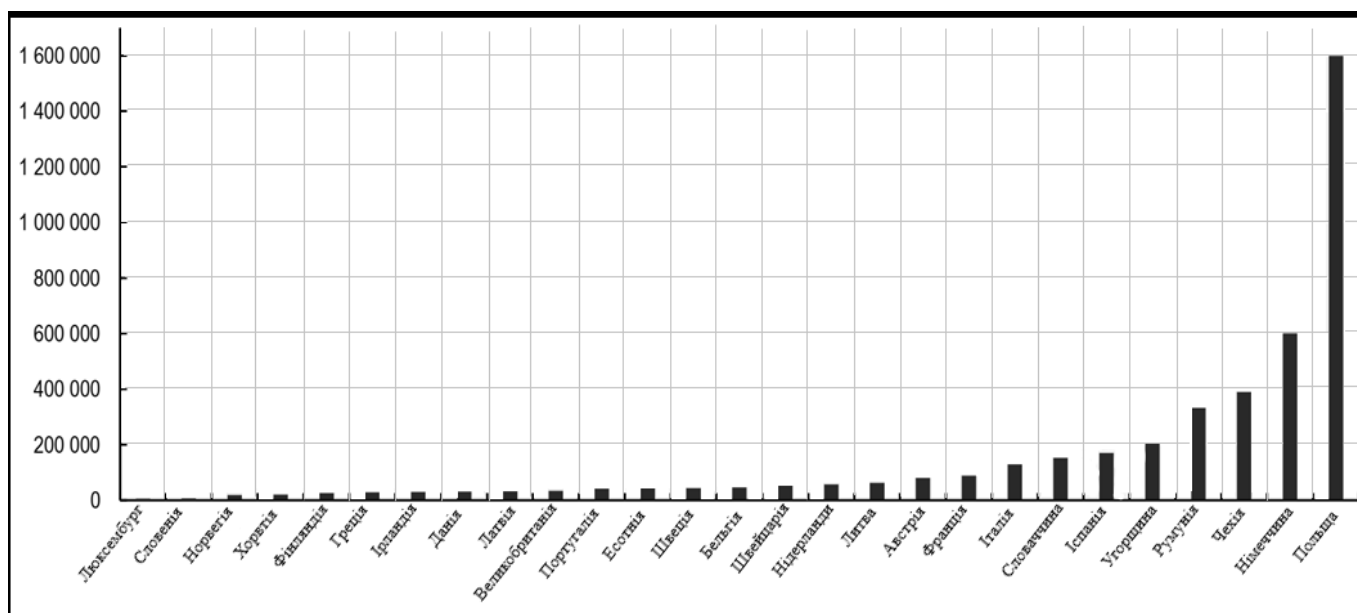

Рис. 2.5. Кількість українських біженців у країнах ЄС на кінець квітня 2022 року, (осіб).

Джерело: Офіційний сайт УВКБ ООН – Режим доступу: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> , – офіційний сайт ОЕСР – Режим доступу: <https://www.oecd.org/>.

Таким чином, оцінки не враховують ні додаткових прибуттів, які можуть відбутися пізніше, ні потенційного збільшення повернення в Україну.

На підставі наявних звітів від урядів чи інших зацікавлених сторін припускається, що половина українських біженців у сусідніх країнах ЄС (Польща, Угорщина, Словацька Республіка, Румунія) мають вік 0-19 років. В інших країнах вважається, що частка вікової групи 0-19 років становить одну третину. Для всіх країн передбачається, що 9 % дорослих віком 20+ мають вік 65+. Відповідно до того, що спостерігається в основних країнах, що приймають українських біженців, частка жінок серед дорослих передбачається на рівні 85 %.

Припускається, що розподіл дорослих українських біженців за освітою в усіх приймаючих країнах буде подібним до розподілу серед українських біженців, зареєстрованих в Іспанії (див. Рис. 2.3.). Альтернативні гіпотези, такі як

використання розподілу освіти в Україні у 2020 році, не призводять до великих відмінностей у результатах.

Компонент, який найважче оцінити, це швидкість і рівень інтеграції українських біженців на ринок праці. Як обговорювалося вище, є багато причин бути досить оптимістичними щодо їхніх перспектив працевлаштування, принаймні порівняно з біженцями, які прибули раніше. Однак прогнозний горизонт, кінець 2023 року, залишається менш ніж через рік після перших прибулих, і ранні результати працевлаштування біженців зазвичай досить слабкі. Збалансування цих різних аспектів не є очевидним, і будь-які прогнози в цій сфері піддаються значній невизначеності.

Для відносної простоти, використовуються два альтернативних джерела інформації про участь у ринку праці та зайнятість. Перше джерело – спеціальний модуль Ad Hoc Module 2014 EU Labour Force Survey (2014 АНМ LFS), який дозволяє оцінити рівень активності та зайнятості іммігрантів за міграційним мотивом. Потенційні результати щодо українських біженців у 2023 році наближені до результатів опитування респондентів АНМ LFS 2014, які були біженцями та мали тривалість перебування до п'яти років. Перевагою цього джерела даних є те, що воно є єдиним, що надає результати ринку праці саме для біженців. Однак невеликий розмір вибірки вимагає включати всіх біженців, які прибули за п'ять років до опитування, незалежно від регіону їхнього походження, а не лише тих, які проживають короткостроковий період.

Другим джерелом є опитування робочої сили ЄС 2019 (2019 LFS), на основі якого оцінюються профілі діяльності та зайнятості нещодавніх іммігрантів (тривалість перебування до двох років) з європейських країн, що не входять до ЄС. У цьому випадку переваги та недоліки протилежні порівняно з АНМ LFS 2014: дані є більш свіжими, а більший розмір вибірки дозволяє розглядати більш адекватну підвибірку з точки зору регіону походження та тривалості перебування. Однак дані не містять інформації про мотиви міграції, тому неможливо отримати результати ринку праці лише для гуманітарних мігрантів.

Для обох джерел даних, враховуючи низьку частку чоловіків працездатного віку серед українських біженців, припускається, що всі українські біженці працездатного віку мають профілі участі та зайнятості, як жінки (див. Додаток А).

Рівні активності та зайнятості, оцінені з цих двох різних джерел, мають деякі ключові відмінності. По-перше, загальні показники, оцінені за допомогою LFS 2019 року, загалом вищі, що може відображати як той факт, що вони стосуються переважно іммігрантів, які прибули з негуманітарних мотивів (порівняно лише з біженцями в LFS 2014 АНМ), так і більш сприятливий ринок праці. По-друге, віддача від освіти є набагато вищою в опитуванні 2014 року: існує великий розрив у результатах між біженцями з вищою освітою та тими, хто має середню чи нижчу освіту. У даних за 2019 рік цей розрив або відсутній, або значно менш виражений.

Поєднуючи ці різні відомості та гіпотези, можна підрахувати кількість українських біженців, які, ймовірно, стануть робочою силою до кінця 2023 року, а також кількість тих, хто, ймовірно, буде працевлаштований. Щоб полегшити порівняння, результати представлені відносно робочої сили або зайнятості в приймаючих країнах (див. Додаток Б).

З точки зору робочої сили, для всіх європейських країн разом оцінений вплив становить збільшення приблизно на 0,5 %, або більше ніж на 1,2 мільйона працівників. Для окремих країн найбільше зростання робочої сили спостерігається в трьох країнах: Чехії (2,2 %), Польщі (2,1 %), Естонії (1,9 %). Для кількох інших країн вплив оцінюється від 1 % до 1,5 % (Угорщина, Латвія, Словацька Республіка, Литва, Румунія). Для всіх інших країн очікується, що відносна зміна буде значно нижчою, щонайбільше 0,5 %, і навіть меншою для більшості великих європейських країн (див. Додаток В).

Результати щодо зайнятості показують подібний рейтинг країн, де Чеська Республіка, Польща та Естонія демонструють відносну позитивну зміну щонайбільше на 1,9 %, тоді як загальний вплив для всіх приймаючих країн оцінюється в 0,4 %, причому більшість країн нижче цієї позначки.

Загалом, як і очікувалося, враховуючи значну концентрацію українських біженців у сусідніх з Україною країнах, найбільший вплив з точки зору робочої сили

та зайнятості спостерігатиметься в кількох країнах. Порівняно з перспективою, наданою абсолютними цифрами, результати у відносному вираженні показують, що Чеська Республіка, Словацька Республіка та країни Балтії, які мають мале населення порівняно з Німеччиною та Польщею, зазнають значного впливу.

У випадку з українськими біженцями 2022 року загальний оцінений вплив (0,5 %) приблизно вдвічі більший, ніж у 2014-2017 роках. Очікується, що вплив для окремих країн також буде більшим, ніж той, який спостерігався в основних країнах-господарях біженців у 2014-2017 роках, хоча головні приймаючі країни змінилися. У той час як Німеччина, головний пункт призначення біженців у 2014-2017 роках, за оцінками, зазнає збільшення робочої сили на 0,8 % у результаті цих прибуттів, вплив поточного потоку українських біженців у 2022 році в трьох найбільших приймаючих країнах (Чеська Республіка, Польща та Естонія) оцінюється щонайменше вдвічі більше (рис. 2.8). Дійсно, очікується, що вісім країн побачать більший вплив українських біженців, ніж Німеччина, від прибуття в 2014-2017 роках, навіть якщо оцінений вплив для Німеччини вдвічі менший, ніж у попередньому притоку.

Хоча зміни в робочій силі, викликані потоками біженців у 2014-2017 роках, за оцінками, залишалися відносно обмеженими навіть в основних країнах призначення, вплив був набагато більшим у певних сегментах ринку праці в цих країнах. Було виявлено, що серед молодих чоловіків із низьким рівнем освіти вплив міг досягати приблизно 15 % в Австрії та Німеччині. Подібним чином очікується, що помірні впливи на рівні країни супроводжуватимуться значно більшими локальними впливами в головних містах, де зазвичай концентруються біженці. Приймаючі країни значною мірою передбачили цей ризик, запровадивши різні типи політики розсіювання для шукачів притулку та біженців [56].

У той час як «середній» біженець у контексті припливу 2014-2017 років був відносно малоосвіченим молодим чоловіком, у випадку українських біженців 2022 року це, швидше за все, жінка з вищою освітою, часто з дітьми. Як наслідок, сегменти ринку праці, які найбільше постраждають, будуть іншими: менше фізичної праці та більше робочих місць, пов'язаних із наданням послуг, наприклад, які

вимагають вищого рівня грамотності, а також уміння рахувати, або професії, які дозволяють працювати неповний робочий день із меншою кількістю нічних і вихідних змін.

Враховуючи потреби в робочій силі основних приймаючих країн, негативний вплив на зайнятість або заробітну плату для постійного населення, викликаного українськими біженцями 2022 року, виглядає дуже малоймовірним. Однак слід уважно стежити за ситуацією, щоб уникнути будь-яких потенційних проблем на місцевому рівні чи в окремих сферах діяльності.

Отже, проведене дослідження вказує на кілька важливих аспектів. По-перше, воєнна економіка має значний вплив на міжнародну мобільність робочої сили України. Воєнний конфлікт в країні може призводити до збільшення еміграції населення через втрату робочих місць, погіршення економічної ситуації та загрози безпеці. Це може мати серйозні наслідки для економіки та суспільства в цілому.

По-друге, рівень міжнародної мобільності робочої сили України залежить від економічних та соціальних факторів. Дослідження вказує на те, що мобільність може бути відносно низькою в умовах воєнної економіки, коли робочі місця та економічні можливості в країні обмежені, а безпека є пріоритетом. Однак, певний рівень міжнародної мобільності все ще може залишатися наявним через пошук кращих економічних умов за кордоном, особливо для висококваліфікованих спеціалістів.

По-третє, важливим фактором, який впливає на міжнародну мобільність робочої сили України, є наявність ефективної міграційної політики. Дослідження вказує на те, що деякі обмеження та процедури міграційного процесу можуть вплинути на рівень міжнародної мобільності.

2.2. Вплив воєнної економіки на міграційні процеси в Україні

Актуальність дослідження впливу воєнної економіки на міграційні процеси в Україні визначається кількома факторами:

– гостра потреба в розумінні впливу воєнного конфлікту на соціально-економічну ситуацію в Україні: війна має серйозні наслідки для економіки, соціальної сфери та міграційних процесів. Дослідження впливу воєнної економіки на міграційні процеси дозволяє краще зрозуміти механізми цього впливу та розробити адекватні стратегії управління міграційними процесами в умовах воєнної економіки;

– важливість вивчення міграційних процесів в контексті воєнної економіки: війна може суттєво вплинути на рівень міграції населення, зокрема на внутрішню міграцію в межах країни та міжнародну міграцію. Дослідження цих процесів є важливим для розуміння динаміки та наслідків міграційних рухів, що може мати важливі наслідки для демографічної, економічної та соціальної ситуації в країні;

– потреба в розробці ефективних стратегій управління міграційними процесами в умовах воєнної економіки: розуміння впливу воєнної економіки на міграційні процеси може допомогти у розробці ефективних стратегій управління міграційними проблемами.

Масштабна агресія Росії в Україні викликала масовий відтік мільйонів українських громадян за кордон у пошуках безпеки. Велика кількість з них вже повернулася додому або планує повернутися, але багато інших все ще розглядає можливість виїзду. Це масивні зміни в демографічній ситуації в Україні впливають на різні аспекти життя країни, включаючи соціально-економічну сферу, обороноздатність, міжнародну позицію та майбутні наслідки в середньо- та довгостроковій перспективі. Ситуація вимагає уваги та ретельного вивчення, оскільки вона може мати важливі наслідки для розвитку України в майбутньому.

Необхідна експертна та наукова рефлексія щодо масштабної міграції українців за кордон, спричиненої російською агресією, є важливим елементом для розроблення ефективних стратегій та державної політики в різних сферах.

Готовність українців шукати безпеку за кордоном у 2022 році змінювалася під впливом різних факторів, таких як рівень безпеки в конкретному регіоні, доступність інфраструктурних послуг та роботи, фінансові можливості сімей. За офіційними даними[1], з початку активної фази воєнної агресії РФ населення

України зменшилося на 6,7 мільйонів осіб, а негативний баланс міграції в 2022 році може скласти 9,43 мільйона громадян. Обсяги поточної міграції перевищують всі показники за період незалежності України, яку країна здобула у 1991 році.

Після вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року виникли питання щодо того, як війна вплине на населення України. Збройні конфлікти та війни призводять до демографічних наслідків через порушення моделей смертності та народжуваності в постраждалій країні, але зміна населення внаслідок масової міграції біженців та потенційної зворотної міграції є центральною для демографічних перспектив країни. Кількість загиблих і біженців залежить від масштабу конфлікту, тобто від того, чи в ньому беруть участь здебільшого збройні сили чи також ширше цивільне населення. Однак зосередження уваги на впливі війни на загальне населення розповідає нам лише частину історії. Певні групи населення більш уразливі до наслідків війни, ніж інші. Наприклад, більшість смертей трапляється серед молодих чоловіків, тобто ті, кому за 20 років, які складають більшість солдатів. Біженцями також часто є молоді люди з сім'ями. Що стосується України, то наразі вони переважно складаються з молодих жінок з дітьми [89].

Метою цього дослідження є аналіз можливих наслідків поточної війни в Україні на чисельність і структуру населення країни в коротко- та середньостроковій перспективі, зосереджуючись на міграційних потоках. Для цього проводимо серію прогнозів населення. Оцінюємо вплив російського вторгнення, використовуючи різні припущення щодо частки біженців, які можуть повернутися в Україну. Структура дослідження наступна. По-перше, розглянемо попередні дослідження демографічного впливу збройних конфліктів. Далі – подаємо короткий огляд демографії України. Потім обговоримо прогнозні сценарії та зробимо середньострокові прогнози населення.

Структура населення нації вразлива до зовнішніх шоків, таких як голод, хвороби та війни. Шок війни, зокрема, призводить до короткострокових і довгострокових наслідків для психічного та фізичного здоров'я [13; 46], смертності [31], народжуваності [11; 14; 20; 21] та еміграції [75] постраждалого населення. Демографічні процеси народжуваності, смертності та міграції тісно пов'язані між

собою. Незважаючи на те, що вплив війни відчувають люди всіх вікових груп і статі, він може деформувати структуру населення через різні ризики смертності та міграції між різними підгрупами населення.

Смертність і народжуваність тісно переплетені. У воєнний час смерті можна класифікувати як смерті під час бою, одностороннє насильство, злочинне та неорганізоване насильство та ненасильницьку смертність. Тягар смертей у бойових діях історично склався так, що його несуть чоловіки призовного віку, що призводить до втрати потенційних репродуктивних партнерів для жінок. Теоретично, інші типи смертей повинні бути менш дискримінаційними за статтю, але на практиці населення, яке піддається ризику, значною мірою залежить від характеру війни. Дані громадянської війни в Сирії свідчать про підвищення смертності серед жінок і дітей через навмисне націлювання на цивільне населення під час повітряних бомбардувань і обстрілів у міських районах [31]. Масова загибель жінок і дітей у поєднанні з важкими фізичними ушкодженнями та психологічною травмою, ймовірно, призведе до зниження народжуваності на рівні населення з тривалими наслідками [14]. Ті, хто пережив перші дні війни, можуть вирішити переїхати на територію, де ще не було насильства, або обрати пошук притулку за кордоном, що призведе до масової втечі.

Міграція біженців значно відрізняється від економічної міграції з точки зору того, що поставлено на карту, але їх об'єднує те, що ризики, пов'язані з переїздом, часто управляються та обговорюються на рівні сім'ї. Уразливість, очікування та обов'язки членів домогосподарства відрізняються залежно від віку та статі. Рішення про міграцію в сімейному контексті часто приймаються з надією, що правильні розрахунки призведуть до вищих шансів на виживання максимальної кількості її членів і підвищеної ймовірності того, що сім'я може возз'єднатися в майбутньому [27]. У випадку України гостра потреба в обороні призвела до того, що її президент закликав до загальної військової мобілізації, заборонивши чоловікам віком 18-60 років залишати країну [86], що спотворювало демографічні характеристики тих, хто покинув Україну переважно в бік жінок і дітей.

Серед тих, хто залишає країну, окремі особи можуть назавжди оселитися за кордоном або повернутися незабаром після війни [25; 49]. Дані боснійської війни (1992–1995 рр.) показують, що більше мільйона людей покинули Боснію та Герцеговину як біженці. Близько 40 % боснійських біженців повернулися у другій половині 1990-х і на початку 2000-х років [47]. Частка біженців, які повернулися, значно відрізнялася в різних країнах, демонструючи вплив близькості, політики економічної інтеграції та стимулів для зворотної міграції. Частка тих, хто повернувся, була найвищою серед тих, хто втік до Німеччини (повернулися три чверті), а найменшою – у Швеції (менше 5 %). Німецька влада відмовляла біженцям у доступі до ринку праці та освіти; крім того, вони вимагали виїзду боснійських біженців з Німеччини після закінчення війни. Навпаки, Швеція на ранньому етапі надала дозвіл на постійне поселення біженцям з Боснії та Герцеговини. Політика інших європейських країн була проміжною: на початку більшість країн розраховували відправити біженців назад до Боснії після війни; однак пізніше багато країн змінили свій підхід і надали біженцям доступ до освіти [47].

Таким чином, лише економічна теорія є недостатньою для розгляду зворотної міграції біженців через її припущення щодо свободи вибору та досконалої інформації, які здебільшого не застосовуються до вимушених мігрантів [35]. Політика приймаючої країни щодо інкорпорації, поселення та інтеграції відіграє важливу роль, як показує випадок боснійських біженців. Не дивно, що структурні та політичні умови в країні походження також впливають на наміри біженців повернутися. Після завершення початкового конфлікту, мир і безпека не гарантуються, а також повага до прав людини та політичної свободи [49]. Люди мають меншу ймовірність повернутися, якщо гостро відчувається постконфліктна ерозія демократії. Більше того, навіть якщо економічні чинники не є настільки великими порівняно з політичними факторами, проблеми соціально-економічної реінтеграції залишаються суттєвими в процесі прийняття рішень щодо повернення. Життєздатність засобів до існування часто залежить від таких факторів, як швидкість відновлення інфраструктури та темпи економічного відновлення постраждалих регіонів. Хоча високорозвинені країни можуть повстати «як фенікс»

із попелу війни, найменш розвинені країни, ймовірно, залишатимуться в пастці бідності протягом тривалого періоду за відсутності іноземної допомоги [36], що зменшує ймовірність зворотної міграції переміщених осіб.

На рішення біженців повернутися впливають як їхні зв'язки з приймаючою країною, так і з країною відправлення [19]. Фактори підштовхування в самій країні, що приймає, не можуть надійно передбачити повернення мігрантів (включаючи біженців), якщо фактори притягування в країні, що відправляє, виявляються недостатніми [79]. Більш освічені біженці мають сильніші наміри повернутися, мабуть, через кращі перспективи успішної реінтеграції. Ті, хто втік до сусідньої країни, мають більше шансів повернутися, ніж ті, хто мігрував далі [66]. Подібно до еміграції, наявність дітей у домогосподарстві збільшує витрати і, отже, зменшує ймовірність міграції. У контексті України, країни з доходом нижче середнього [88], біженці можуть зіткнутися з труднощами при поверненні, оскільки країна стоїть перед довгим шляхом до повного соціального та економічного відновлення після вторгнення. Оскільки майже 8 мільйонів осіб зараз шукають притулку за кордоном (станом на січень 2023 року), Україна стикається зі значними демографічними проблемами в найближчі роки.

Отже, можна зробити наступні висновки:

– по-перше, воєнна економіка має значний вплив на міграційні процеси в Україні. Війна Росії проти України призводить до змін у розподілі населення та економічному становищі в регіонах, що може впливати на міграційні рішення населення. Збільшення втрат робочих місць, погіршення економічної ситуації та загрози безпеці можуть спонукати людей до міграції, як внутрішньої, так і міжнародної;

– по-друге, вплив воєнної економіки на міграційні процеси в Україні може бути складним та різностороннім. З одного боку, може спостерігатися збільшення внутрішньої міграції, зокрема від зони конфлікту до інших регіонів країни, а також до міжнародної міграції, зокрема в країни Європейського Союзу та інші країни. З іншого боку, може спостерігатися зменшення міграційної активності через загальне

погіршення економічної ситуації, обмеження доступу до робочих місць та міграційних можливостей, а також затримки в міграційних процедурах;

– по-третє, ефективна міграційна політика може грати важливу роль у впливі воєнної економіки на міграційні процеси.

2.3. Характеристика головних напрямків міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки

Україна є країною з багатим потенціалом міжнародної мобільності робочої сили. Однак, в останні роки країна зіткнулася з викликами воєнної економіки, пов'язаної з повномасштабною агресією Росії. Ця війна здійснює значний вплив на соціально-економічну ситуацію в Україні, включаючи міграційні процеси.

Характеристика головних напрямків міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки є важливим аспектом дослідження, оскільки вона дозволяє розглянути зміни в міграційних тенденціях в контексті війни. Це включає аналіз рівня еміграції та імміграції, основних напрямків міграції, професійних груп, які є найбільш мобільними, та динаміки змін у міграційному руху.

Дослідження цього питання має велике значення, оскільки міжнародна мобільність робочої сили може мати як позитивні, так і негативні наслідки для економіки та суспільства України. З одного боку, вона може сприяти розвитку господарства через залучення інвестицій, передачу технологій та розвиток людського капіталу. З іншого боку, вона може призводити до втрати кваліфікованої робочої сили, зменшення сприйнятливості економіки до внутрішніх та зовнішніх викликів, а також соціальних наслідків для окремих груп населення.

Протягом 2022 року українські громадяни шукали безпеки в основному в країнах Європи. Згідно з даними УВКБ ООН, станом на 29 листопада 2022 року, близько 8 мільйонів українських громадян були змушені залишити Україну, з них майже 4,8 мільйона отримали тимчасовий захист [52], (див. Рис. 2.6.):

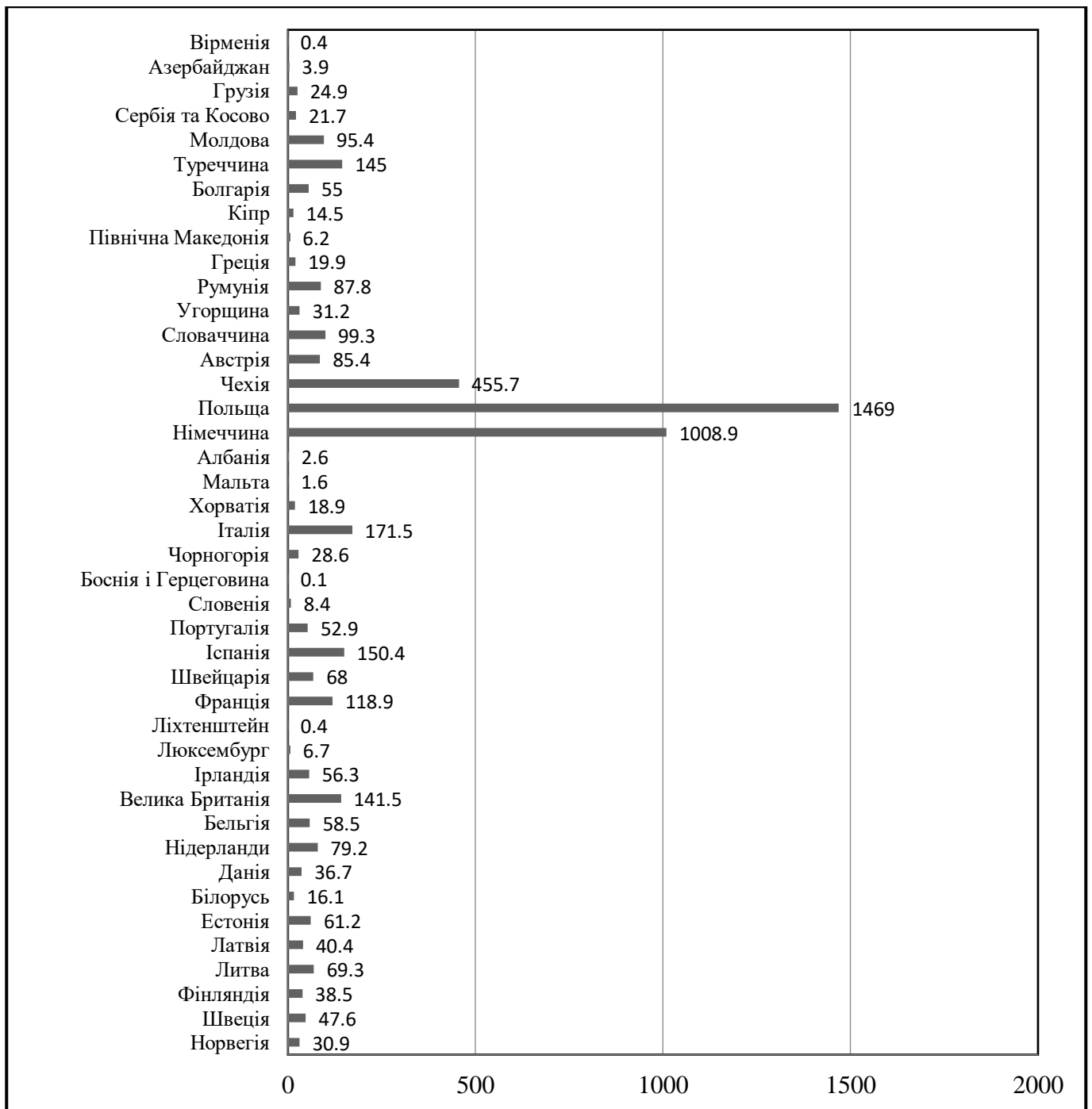

Рис. 2.6. Кількість українських громадян, які виїхали з України протягом 2022 р. в країни Європи, (тис. осіб).

Примітка.: Побудовано автором за даними УВКБ ООН станом на 8 листопада 2022 р.– Режим доступу до ресурсу: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/yakux-krayinax-uevropy-najbilshe-ukrayinskyxbizhencziv>.

Проте, згідно неперевірених даних, наданих російськими силовими структурами, лише на початку серпня було зафіксовано більше 3 мільйонів українців на території росії [93]. За даними МВС РФ, станом на кінець червня, лише

55,2 тисячі українців отримали тимчасовий притулок в росії, починаючи з лютого 2022 року. Однак, за російськими даними, важко підтвердити, яка частина біженців залишається на території РФ, а яка направляється до інших країн. Також немає точної інформації про подальші переміщення українців в межах російської території та їхнє працевлаштування.

На відміну від росії та Білорусі, країни Європи надають українцям притулок на основі прозорих правових засад. Згідно з Директивою Ради 2001/55/ЄС «Про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб й відповідальності за наслідки такого прийому» від 20 липня 2001 року, європейські країни встановили стандарти для тимчасового захисту. Ця Директива вперше застосовувалася на практиці саме для українців, надаючи їм право на проживання, освіту та медичне забезпечення.

Цікавою є ситуація з розміщенням українців у Польщі. Згідно з дослідженням [62], проведеним у листопаді 2022 року, більше половини (52 %) українців, що шукають притулку від війни, проживають у квартирах, 18 % – в гуртожитках або хостелах, 10 % – в приватних будинках, також таку саму кількість опитаних поляків прийняли у себе вдома. Тільки 6 % українців тимчасово проживають в пансіонатах або на базах відпочинку, а всього 4 % респондентів – у готелях. Це свідчить про те, що українці здатні самостійно орендувати житло в Польщі за свої кошти (див. Рис. 2.7.):

Українським біженцям, які шукають тимчасового захисту, відкрито доступ на ринки праці ЄС та можливості соціальної інтеграції. За даними польських джерел, українські біженці, які перебувають в Польщі внаслідок повномасштабного вторгнення російських збройних сил в Україну, сплатили податків на суму 2 мільярди євро. Ця сума втричі більше, ніж витратила країна на допомогу переселенцям [64]. Враховуючи очікування нової хвилі міграції восени 2022 року, Польща підготувала додатково 100 тисяч місць у пунктах прийому для українців, а ринок праці наприкінці осені мав більше 4 тисяч вакансій для українців [58] (що в чотири рази більше, ніж навесні 2022 року).

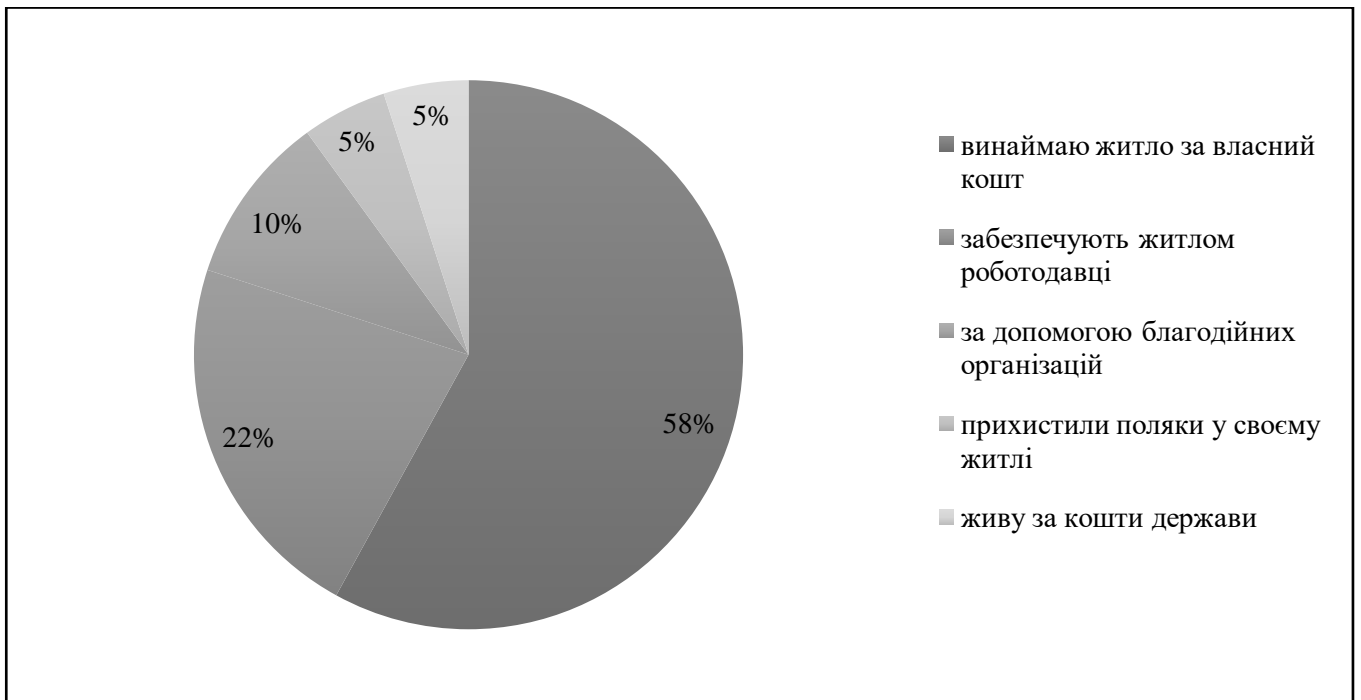

Рис. 2.7. Хто сплачує за проживання українців у Польщі.

Примітка. Побудовано автором за даними *How bad is the Ukraine war for the European recovery?* [Electronic resource]. – Режим доступу до ресурсу: https://www.eib.org/attachments/publications/how_bad_is_the_ukraine_war_for_the_european_recovery_en.pdf.

Дистанційна робота в Україні як основне джерело доходу є важливим аспектом для українських шукачів тимчасового захисту у Європі, яка становить 9 % від їхньої загальної кількості. Загалом, 12 % українських біженців, що перебувають у країнах прийому, мають постійну роботу, або займаються тимчасовими підробітками, що складає майже 24 % від загальної кількості респондентів.

Те, що триває великомасштабна війна між Росією та Україною, руйнування економічної структури України, а також складний період соціально-економічного відновлення після війни, становлять ризики для повернення значної кількості населення до України. Водночас, зменшення кількості молодого населення загрожує погіршенням демографічного потенціалу України в середньо- та довгостроковій перспективі.

Динаміка міграційних процесів до країн Європи свідчить про зміну пріоритетів вибору країн для тимчасового проживання. Зокрема, за даними Європейського статистичного бюро (Eurostat), у вересні 2022 року Польща прийняла на 13 735 осіб

менше порівняно з серпнем того ж року. Кількість громадян України, які шукали тимчасового захисту в Франції та Німеччині, також суттєво зменшилася [63]. Водночас, кількість українців, які звернулися до Ірландії, Данії та Кіпру, помітно збільшилася.

Атаки агресора на енергетичну інфраструктуру України перед початком зими спричинили очікування нової хвилі міграції українців до країн Європи. Проте результати опитувань не підтверджують прогнозів щодо масштабної релокації. Згідно з даними аналітичного центру міжнародної компанії з працевлаштування Gremi Personal, більшість респондентів планують залишатися в Україні й навіть зимою [61], (рис. 2.8.):

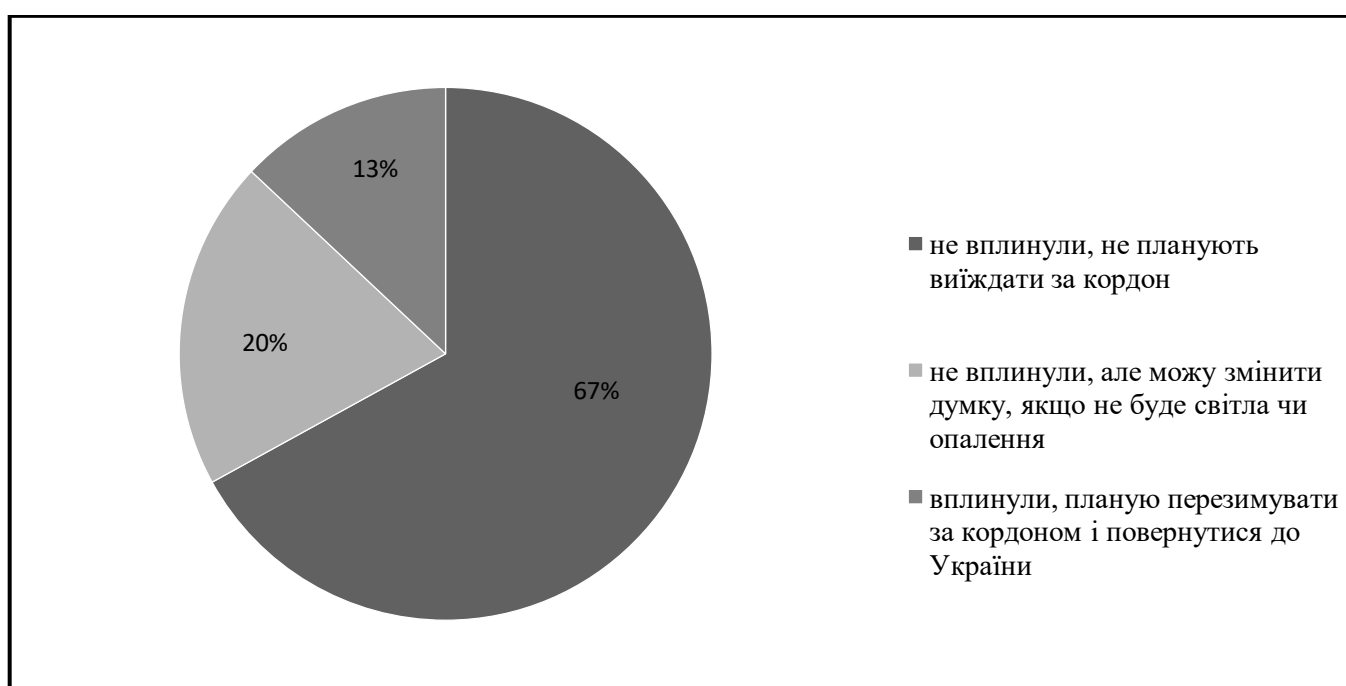

Рис. 2.8. Вплив російських ударів по енергетичній інфраструктурі України на рішення залишитися в Україні, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними How bad is the Ukraine war for the European recovery? [Electronic resource]. – Режим доступу до ресурсу: https://www.eib.org/attachments/publications/how_bad_is_the_ukraine_war_for_the_european_recovery_en.pdf.

Аналогічні висновки отримала дослідницька компанія Gradus, відповідно до яких стало відомо, що в жовтні 2022 року (порівняно з травнем та вереснем того ж року) збільшилася (від 55-56 % до 60 %) кількість осіб, які планують залишатись у своєму місці проживання навіть в разі загострення ситуації. У той же час, офіційні українські джерела стверджують, що в разі загострення ситуації, 53 % тих, хто залишився в Україні,

планують залишатись там, де знаходяться зараз, 16 % – переміститися в інші регіони України від епіцентру подій, 6 % – переміститися за кордон, а 8 % опитаних зазначають, що мають намір здійснити переміщення, але не мають можливості це зробити [60].

Висновки до розділу 2

Отже, тоді як потенційний термін перебування українських біженців у приймаючих країнах є невизначеним, багато дорослих працездатного віку прагнутимуть працювати під час свого перебування.

Загалом, біженці стикаються з особливими проблемами інтеграції на ринок праці порівняно з іншими мігрантами. Порівняно з іншими біженцями, українські біженці мають деякі характеристики, які полегшують їхні перспективи інтеграції (наприклад, освітній профіль, наявні соціальні мережі, негайний доступ до роботи), тоді як інші можуть, навпаки, перешкоджати їм (багато з них є матерями-одиначками з дітьми та іншими утриманцями).

Незважаючи на те, що прогнози зроблені в контексті високого рівня невизначеності, очікується, що для всіх європейських країн разом робоча сила зросте приблизно на 0,5 % до кінця 2023 року. Для окремих країн найбільше зростання спостерігається в трьох країнах: Чехія (2,2 %), Польща (2,1 %) та Естонія (1,9 %). Оцінений вплив на зайнятість показує подібний рейтинг країн, де Чеська Республіка, Польща та Естонія демонструють значне зростання щонайбільше на 1,9 %, тоді як загальний вплив для всіх європейських приймаючих країн оцінюється в 0,4 %.

Загальний оцінений вплив на робочу силу приблизно вдвічі більший, ніж вплив потоку біженців до Європейського Союзу в 2014-2017 роках. Найбільше це спостерігатиметься в кількох країнах (у відносному вираженні Чеська Республіка, Польща та Естонія) і, враховуючи відмінності в профілях мігрантів між 2014-2017 роками та сьогоднішнім днем, найбільше постраждає робоча сила з більшою кількістю жінок та більшою кількістю високоосвічених осіб. Сегменти ринку будуть різними – ймовірно, менше некваліфікованої фізичної праці та більше професій у сфері послуг.

Воєнна економіка в Україні має суттєвий вплив на міграційні процеси, зумовлюючи відтік населення з постраждалих воєнних регіонів до інших частин країни та за кордон. Еміграція кваліфікованих фахівців з України з посиленням воєнної економіки може призвести до втрат людського капіталу та обмеження розвитку країни. Збільшення міжнародної мобільності робочої сили, зокрема сезонної праці за кордоном, стає одним із важливих напрямків міграційних процесів в умовах воєнної економіки. Вплив воєнної економіки на міграційні процеси в Україні може мати негативний ефект на внутрішню економіку країни, зокрема на зменшення робочої сили в окремих галузях та зниження податкових надходжень. Врахування впливу воєнної економіки на міграційні процеси є важливим аспектом розвитку політики зайнятості та міграційних стратегій в Україні, що може вимагати відповідних заходів управління та регулювання міграційних потоків.

Міжнародна мобільність робочої сили України в умовах воєнної економіки відображається в еміграції кваліфікованих фахівців, що може викликати втрати людського капіталу та зниження потенціалу розвитку країни. Сезонна праця за кордоном стає одним із головних напрямків міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки, зокрема в сільському господарстві, будівництві та транспортній сфері. Зростання числа внутрішньої міграції в межах країни, зокрема з постраждалих воєнних регіонів до інших частин країни, є ще одним важливим напрямком міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки. Збільшення вимірюваної міграції працівників з України до країн Європейського Союзу, зокрема за принципом вільного працевлаштування, відображає зростання міжнародної мобільності в умовах воєнної економіки. Відтік робочої сили з України також може мати негативний вплив на внутрішню економіку країни, зокрема на зменшення робочої сили в окремих галузях, зниження податкових надходжень та зростання соціальних витрат на підтримку внутрішньо переміщених осіб.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНОЇ МОБІЛЬНОСТІ РОБОЧОЇ СИЛИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1. Визначення проблем міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки

Визначення проблем міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки є важливим, оскільки воєнний конфлікт може суттєво вплинути на ринок праці країни і призвести до змін у міграційній політиці.

По-перше, війна може призвести до зменшення виробництва та зниження запиту на робочу силу в деяких секторах економіки, що може призвести до зменшення пропозиції робочої сили на внутрішньому ринку праці. Це може збільшити міграційний тиск на робочу силу, зокрема на тих, хто має низьку кваліфікацію та не має можливості знайти роботу в Україні.

По-друге, війна може призвести до зміни міграційних потоків. Наприклад, можливо збільшення міграції в країни, що мають найбільш сприятливі умови для працевлаштування, або на зони конфлікту для виконання робіт, пов'язаних з військовою діяльністю. Це може призвести до зміни в міграційних потоках та може вплинути на внутрішній ринок праці в Україні.

По-третє, воєнний конфлікт може вплинути на соціально-економічний розвиток країни та її інтеграцію в міжнародне співтовариство. Це може вплинути на інтереси потенційних інвесторів та бізнес-партнерів, що може призвести до зміни міграційної політики країни та зменшення можливостей для працевлаштування за кордоном.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну з 24 лютого 2022 року змусило багатьох українських громадян покинути країну з міркувань безпеки.

На тлі потужної громадської підтримки європейські країни прийняли українських мігрантів, надавши їм статус тимчасового захисту з правом працювати в ЄС, доступом до послуг охорони здоров'я і освіти та інших соціальних пільг. Однак зі зростанням кількості мігрантів і затягуванням війни почали накопичуватися ознаки «втоми» від міграції. Про це свідчать численні опитування громадської думки в різних країнах. Незважаючи на те, що громадська підтримка України в цілому залишається незмінною [68], опитування виявили зростаюче занепокоєння щодо зростання вартості життя, обмеженості ринку житла [72], можливостей освіти та інших соціальних послуг, а також достатності фінансові ресурси [92].

На підставі доступної економічної літератури та унікальних даних про витрати українських мігрантів за кордоном, ми дійшли висновку, що, незважаючи на короткострокові виклики, існує низка позитивних економічних ефектів для країн-реципієнтів мігрантів у середньостроковій перспективі.

1. Вплив на господарську діяльність.

На початку повномасштабної війни в Україні мігранти здебільшого покривали свої витрати за рахунок заощаджень в українських банках за допомогою карток для розрахунків і зняття готівки. Оскільки українці почали активніше працевлаштовуватися за кордоном, основним джерелом фінансування витрат мігрантів стала заробітна плата, отримана в приймаючих країнах (див. Додаток Г).

Витрати українських мігрантів за кордоном стимулюють приватне споживання в країнах-реципієнтах і, таким чином, економічне зростання. За даними, зібраними Національним банком України, витрати українців за кордоном у 2022 році становили 2 млрд дол. США на місяць, що більш ніж утричі перевищує показники попереднього року (див. Рис. 3.1.):

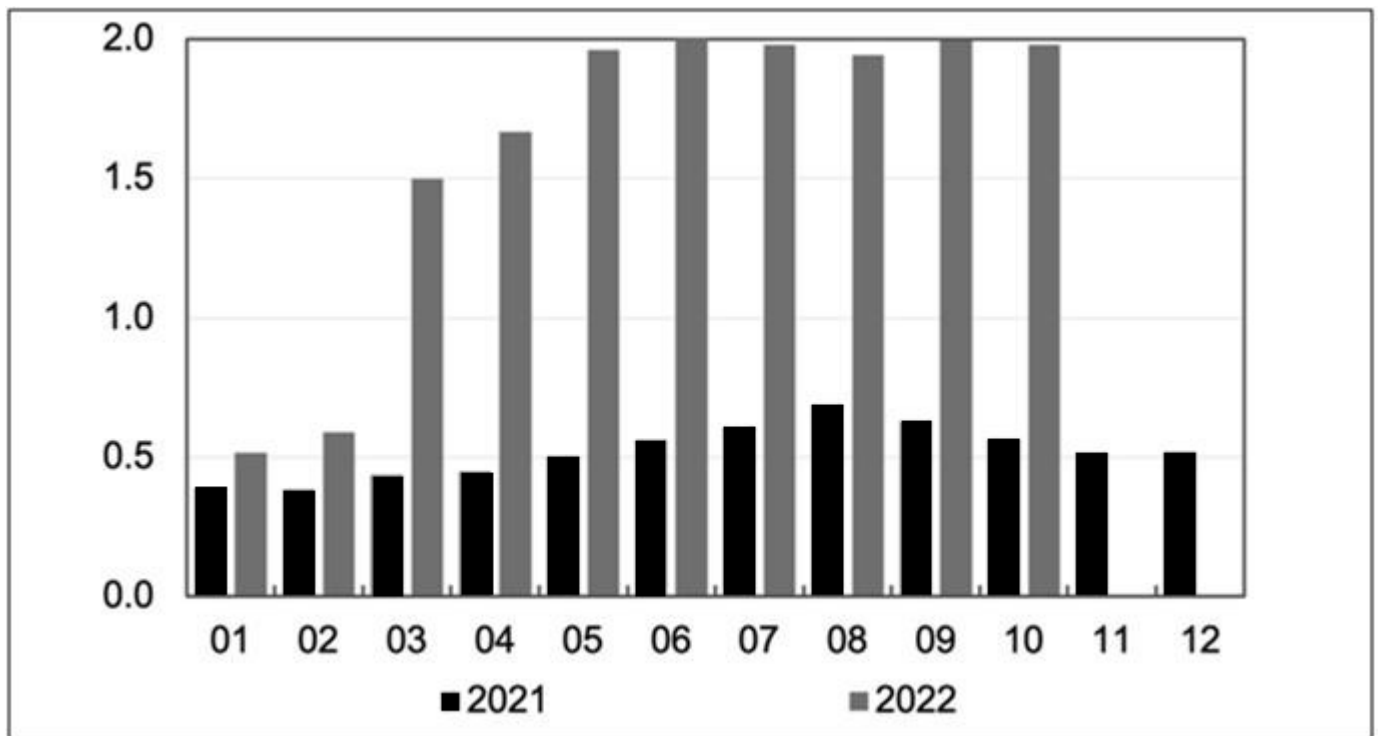

Рис. 3.1. Імпорт туристичних послуг, (млрд дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними офіційного сайту Національний банк України. – Режим доступу до ресурсу: <https://bank.gov.ua/>.

Таким чином, українські мігранти спричинили короточасний сплеск роздрібної торгівлі та приватного споживання в Польщі та Естонії, хоча вони повернулися до довоєнного рівня вже в червні. Зокрема, Credit Agricole [52] визначила приплив мігрантів з України як головний драйвер прискореного зростання роздрібних продажів у Польщі в березні, що нівелювало негативний вплив інфляції та зниження настрою споживачів на витрати домогосподарств. В інших країнах вплив міграції з України можна оцінити як досить незначний через або малу кількість мігрантів порівняно з населенням країни-реципієнта (Німеччина), або високу вартість життя (Німеччина, Чехія, Австрія, Франція, Швейцарія, Нідерланди та Великобританія) (див. Рис. 3. 2.).

На основі оцінок дослідження МВФ [84] та опитувань ООН, за інших рівних умов, внесок українських мігрантів збільшиться у 2026 році порівняно з базовим сценарієм без міграції на 2,2 % - 2,3 % в Естонії, Польщі та Чехії та на 0,6 % - 0,65 % у Німеччині (розрахунки на основі даних ООН про кількість українських мігрантів за країнами та опитування ООН, які визначили частку жінок з дітьми у загальній

кількості мігрантів на рівні 87 %, а також частку мігрантів віком 18 - 59 років; також враховано співвідношення 1,2 дитини на одну жінку в Україні та припущення, що 70 % мігрантів працездатного віку будуть зайняті протягом усього періоду з передбаченням, що наведені вище пропорції однакові для всіх країн) (див. Додаток Д).

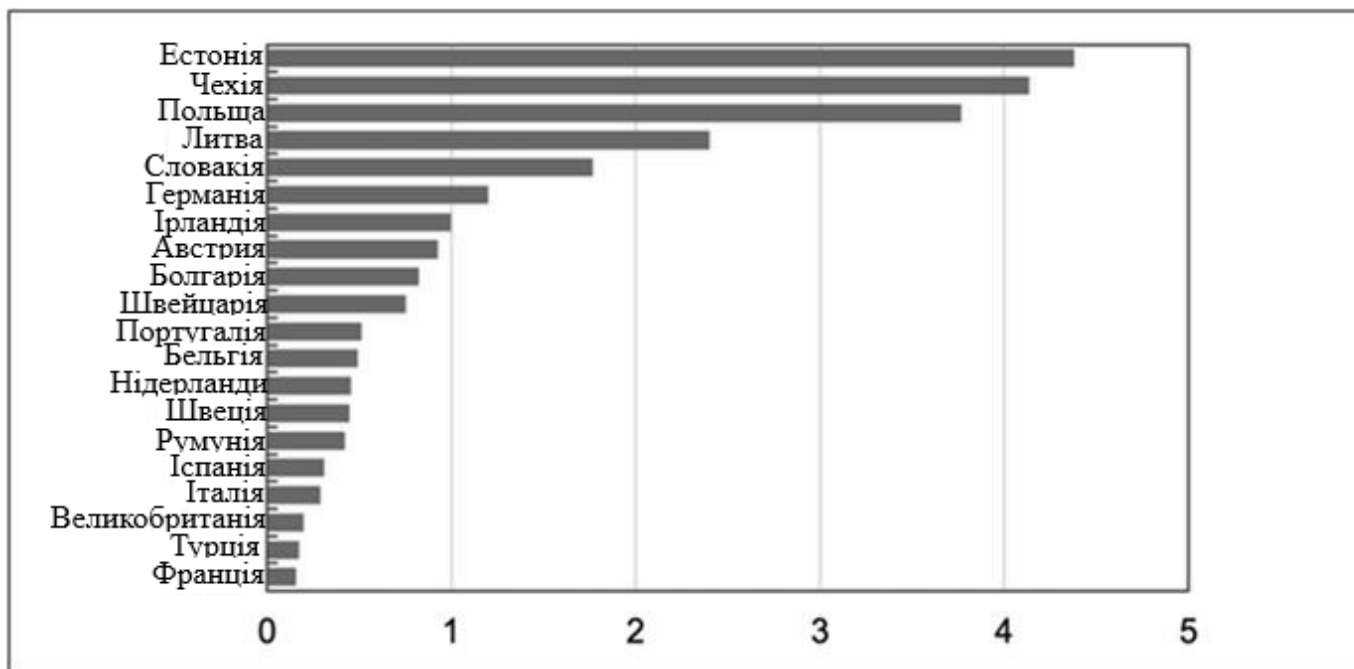

Рис.3.2. Співвідношення кількості українських мігрантів до населення країн-реципієнтів, (%).

Джерело: WorldBank, Antezza et al. (2022) «The Ukraine Support Tracker» Kiel WP.

Незважаючи на позитивні середньострокові наслідки, присутність мігрантів викликає певні короткострокові проблеми. Зокрема, витрати українських мігрантів стали додатковим чинником для високих темпів зростання інфляції в ЄС, де вона вже досягла десятирічного рівня на фоні різкого зростання цін на енергоносії. Так, у Литві, Естонії, Латвії та Угорщині інфляція становила понад 20 % у річному обчисленні, у Чехії та Польщі – близько 18 % у річному обчисленні, а в євросоні – майже 10 % у річному обчисленні.

2. Вплив на ринки праці.

Інтеграція українських мігрантів вплине на показники ринку праці країн-реципієнтів. Зокрема, ЄЦБ очікує, що від 25 % до 55 % українських мігрантів

працездатного віку будуть брати участь у робочій силі Єврозони в середньостроковій перспективі [81].

Незважаючи на те, що мігранти створюють додаткові проблеми для державних фінансів у короткостроковій перспективі, вони, ймовірно, матимуть позитивний вплив на бюджет та економіку країн-реципієнтів, якщо мігранти залишатимуться в цих країнах довше кількох років і будуть активно брати участь у ринку праці.

Географічна та культурна близькість України до Європи, наявність української діаспори та статус тимчасового захисту сприятимуть збільшенню участі переміщених осіб у робочій силі. Зокрема, оцінки ОЕСД показують, що робоча сила всіх країн ЄС кумулятивно зросла на 0,5 % у кінці 2022 року, що вдвічі більше, ніж під час попередньої хвилі міграції в 2014-2017 роках. Очікується, що вплив буде найсильнішим у Чехії (2,2 %), Польщі (2,1 %), Естонії (1,9 %) та в кількох інших країнах (1 %-1,5 % в Угорщині, Латвії, Словаччині, Литві та Румунії). У свою чергу, зайнятість в ЄС може зрости на 0,4 %.

Тим часом, однак, наявні дані показують, що інтеграція переміщених осіб на їхніх ринках праці є помірною. У той час як 63 % опитаних мігрантів були працевлаштовані до повномасштабного вторгнення, лише 28 % були працевлаштовані у вересні [73]. Ситуація в Польщі дещо краща. З приблизно 1,2 мільйона мігрантів, які отримали номери соціального страхування в Польщі, близько половини знайшли роботу [71]. Однак ці мігранти здебільшого працювали у сферах з нижчою оплатою праці – логістиці, промислового виробництва, сільському господарстві, будівництві, готельному бізнесі – хоча багато з них були висококваліфікованими. Звіт Міжнародної організації праці [85] показав, що статистика зайнятості в країнах-реципієнтах українців почала відображати вплив міграції на їхні ринки праці,

3. Вплив на державні фінанси.

Урядові витрати країн-реципієнтів на освіту, охорону здоров'я та житло мігрантів, маючи позитивний вплив на економічне зростання, посилять проблеми для державних фінансів цих країн.

Берд і Амаглобелі [76] оцінили короткостроковий фіскальний вплив українських мігрантів на економіку країн ЄС приблизно в 30-37 мільярдів євро, або 0,19-0,23 % ВВП ЄС. При цьому найбільші витрати понесуть країни, що межують з Україною, а також країни Балтії. За підрахунками Європейського інвестиційного банку [70], на адаптацію мігрантів Латвія могла б витратити 9 % ВВП, Естонія – понад 7 % ВВП, Угорщина, Польща та Чехія – 4-6 % ВВП. З іншого боку, IFW Kiel надає оцінки значно помірніші: витрати можуть перевищувати 1 % ВВП лише в Польщі, Естонії та Чехії. Така різниця може відображати різні оцінки як кількості мігрантів, так і витрат на одну особу (10 тисяч євро за даними Європейського інвестиційного банку та 6 тисяч євро за даними Кіля) (див. Додаток Е).

Загалом, фактичний короткостроковий фіскальний вплив може бути як нижчим, так і вищим, ніж попередні оцінки. З одного боку, скорочення бюрократичних процедур, зниження витрат на початкове проживання та швидша інтеграція українців на ринки праці відповідних країн призведуть до зниження витрат приймаючих країн. З іншого боку, демографічна структура українських мігрантів (частка дітей у країнах від 28 % до 44 %) відрізняється від попередніх хвиль міграції, що може призвести до значного зростання витрат на освіту, охорону здоров'я та адаптацію.

За оцінками МВФ, чистий фіскальний ефект буде позитивним для Європи в довгостроковій перспективі, оскільки українці активно інтегруються в європейський ринок праці. Зокрема, яскравим прикладом такої інтеграції в ринок праці є сплата податків українськими мігрантами в Польщі. Зокрема, за оцінками Центру досліджень міграції Варшавського університету, українці в Польщі сплатили 10 мільярдів польських злотих (близько 2,4 мільярда дол. США) податків [87].

Підводячи підсумок, можна сказати, що незважаючи на початкові виклики, які постали перед країнами-реципієнтами через приплив мігрантів з України, вигоди для економік цих країн у середньо- та довгостроковій перспективі є вищими завдяки активній інтеграції мігрантів на ринку праці та в суспільстві як ціле.

3.2. Розробка пропозицій щодо підвищення ефективності міжнародної мобільності робочої сили

Розробка пропозицій щодо підвищення ефективності міжнародної мобільності робочої сили в умовах російсько-української війни є дуже важливою, оскільки вона може допомогти забезпечити економічну стабільність та соціальний захист працюючих людей в Україні.

По-перше, ефективна міжнародна мобільність робочої сили може зменшити негативний вплив воєнного конфлікту на ринок праці в Україні, забезпечивши можливості працевлаштування для українських громадян в інших країнах.

По-друге, розробка ефективних пропозицій може допомогти збільшити кількість вакансій за кордоном для українських працівників та забезпечити їхній доступ до найбільш вигідних робочих місць, що збільшить їхні доходи та поліпшить їхні життєві умови.

По-третє, підвищення ефективності міжнародної мобільності робочої сили може стати одним із інструментів для залучення іноземних інвестицій та технологій до України, що позитивно вплине на соціально-економічний розвиток країни.

По-четверте, ефективна міжнародна мобільність робочої сили може збільшити рівень професійного розвитку українських працівників та забезпечити їхню конкурентоспроможність на міжнародному ринку праці.

Протягом останнього десятиліття в багатьох країнах ОЕСР інтеграція мігрантів і біженців на ринок праці стала пріоритетом. Отже, деякі країни змогли покласти на свої існуючі системи інтеграції біженців, можливо, лише адаптувавши підходи для кращого врахування конкретних демографічних профілів новоприбулих. В інших випадках, особливо в країнах Центральної та Східної Європи ОЕСР, приймаючі уряди змушені були значно розширити діяльність з прийому та інтеграції, щоб підтримати новоприбулих.

Підтримка пошуку роботи. У той час як право на роботу для біженців з України охоплено Директивою про тимчасовий захист у країнах ЄС та подібними положеннями в багатьох інших країнах ОЕСР, приймаючі громади часто надають

додаткову підтримку, щоб полегшити їхній пошук роботи. Багато країн переглянули свої заходи підтримки трудових мігрантів, щоб краще задовольнити потреби новоприбулих з України, хоча б з точки зору охоплення та перекладу. Австрія, наприклад, пропонує консультаційні послуги українською мовою, тоді як у Люксембурзі та Португалії створили нові підрозділи, присвячені трудовим біженцям з України.

У багатьох приймаючих країнах особлива увага приділяється забезпеченню відповідності ринку праці. Канада, Естонія, Польща, Португалія та Німеччина, зокрема, створили онлайн-портали для кращого зв'язку біженців із потенційними роботодавцями та наявними робочими місцями. У Португалії Національний інститут зайнятості та професійної підготовки також мобілізував цільову групу для забезпечення ефективнішого узгодження потреб компаній із навичками українських біженців[56].

Все більше країн використовують цифрові інструменти з різним ступенем вбудованих систем відповідності, щоб полегшити інтеграцію українських біженців на ринок праці. Окрім полегшення входу на ринок праці, такі інструменти також можуть сприяти працевлаштуванню, що відповідає навичкам, щоб мінімізувати невідповідність навичок і неповну зайнятість, особливо в контексті відносно вищих рівнів кваліфікації та очікуваної цифрової грамотності українських біженців.

У червні Польща запустила свій портал Praca w Polsce («Робота в Польщі») для підтримки українців у пошуку роботи відповідно до їхньої кваліфікації [57]. На цьому порталі українські біженці можуть надати інформацію про свою освіту, кваліфікацію та попередню роботу, яка потім анонімізується та стає доступною для польських роботодавців. Дані на порталі захищені, а вхід можливий лише за допомогою довіреного профілю, який є методом перевірки особистості на веб-сайтах польської державної адміністрації. Громадяни України можуть безкоштовно створити довірений профіль разом із номером PESEL Станом на листопад 2022 року на платформі є понад 250 тисяч пропозицій роботи.

У деяких випадках країни адаптували існуючі цифрові структури, щоб краще задовольнити потреби прибулих українців. У Канаді уряд запустив ініціативу Job

Bank Jobs for Ukraine [65], де як українські шукачі роботи, так і зацікавлені роботодавці могли зареєструвати свою зацікавленість. Job Bank полегшує підбір, а також надає додаткову інформацію про потреби визнання іноземних ідентифікаційних даних, а також відповідні оцінки.

Португалія також розробила спеціальну платформу, яка збирає українські профілі та доступні можливості роботи з низкою допоміжних послуг [77].

На рівні ЄС Європейська комісія розробила веб-базований резерв талантів ЄС для переміщених осіб з України, що дозволяє трудовим мігрантам ідентифікувати та відображати свої навички та полегшує їх підбір до роботодавців із ЄС [51]. Він тестується в окремих країнах ЄС, включаючи Іспанію, Литву та Фінляндію. Існуюча платформа мобільності EURES використовуватиметься для визначення та зіставлення навичок і кваліфікації трудових мігрантів з потенційними роботодавцями на місцевому рівні.

Інші державні служби зайнятості створили інформаційні сторінки для українських шукачів роботи. Естонський фонд страхування на випадок безробіття пропонує вакансії через онлайн-портал виставок [91], де зацікавлені роботодавці можуть рекламувати вакансії та додаткову підтримку, наприклад, практичні співбесіди. Також надається зворотний зв'язок англійською або українською мовами. Однак, іноді такі сторінки доступні лише мовою приймаючої країни і не завжди визначають конкретні можливості працевлаштування для українців, наприклад, у Франції.

Окрім офіційних інструментів, у соціальних мережах також з'явилося багато спеціалізованих відповідних сторінок із приватними громадянами та власниками бізнесу, які пропонують можливості працевлаштування українським біженцям (наприклад, Jobs4UKR, Adecco jobs for Ukraine, jobaid Ukraine, Jobs for Ukraine, EU4UA тощо). Хоча ці ініціативи, як правило, мають добрі наміри, якість інформації часто важко оцінити. Існує також кілька пов'язаних ризиків, зокрема стати жертвою торговців людьми, які націлені на ці сайти, або зайнятися незадекларованою роботою. Через обмежені фінансові ресурси, мовні бар'єри та низьку обізнаність

про свої права в приймаючих країнах біженці знаходяться в особливо вразливій ситуації.

Декілька країн і міжнародних організацій вжили заходів для зменшення цих ризиків. Чеська Республіка, наприклад, оголосила про заходи щодо зміцнення свого потенціалу інспекції праці, а Європейське управління праці (ELA) допомагає країнам ЄС у перекладі інформаційних матеріалів [54]. Крім того, Європол посилив перевірки для виявлення можливих порушень трудового законодавства щодо пропозицій роботи, розміщених на таких сайтах [55].

Підприємництво є ще одним засобом ефективної економічної інтеграції біженців, і деякі приймаючі країни, а також приватний сектор проводять навчання та інформують про це. В Ірландії українські біженці можуть взяти участь у програмі початкового навчання. У Польщі біженці можуть отримати безкоштовні консультаційні послуги щодо відкриття бізнесу в центрі – Дія. Бізнес у Варшаві, ініціатива якого підтримується українським урядом. Інші приймаючі країни надають субсидії українським підприємствам, які хочуть розширити свою діяльність у приймаючій країні (наприклад, Литва).

Оцінка та визнання навичок. Оскільки велика частка біженців з України має високі офіційні повноваження, рання оцінка та визнання їхніх навичок і кваліфікацій є ключовими для того, щоб вони могли працювати у своїй галузі знань. Оскільки існує обмін між правоохоронними органами України та приймаючої сторони, більшість біженців можуть надати повну або принаймні часткову документацію про свої облікові дані, що значно полегшує процес визнання. Проте країни можуть зіткнутися з труднощами під час роботи з відсутніми документами, а також під час визнання незарахованих неофіційно або неформально набутих компетенцій і навичок. Крім того, незважаючи на співпрацю з Україною, перевірка автентичності академічних документів часом може бути складною. Цифрування даних студентів, а також підтримка української влади виявилися особливо корисними в цьому контексті.

Оцінка та визнання навичок біженців займали важливе місце в порядку денному політики інтеграції ще до нинішнього напливу, і багато країн за останні

роки вдосконалили свої системи. Щоб краще відповідати потребам українських біженців, більшість країн адаптували попередні інструменти, зокрема щодо перекладу, а деякі запровадили нові заходи.

Перед підтвердженням і визнанням кваліфікацій кілька країн проводять оцінювання навичок, щоб визначити відповідні можливості підтвердження, навчання або працевлаштування. Австрія розширила існуючі перевірки компетентності, за допомогою яких вона оцінює та документує широкий набір навичок. Німеччина покладається на свій існуючий комп'ютерний інструмент тестування My Skills для оцінки неформальних навичок. Торгово-промислова палата Німеччини пропонує первинну оцінку професійної кваліфікації, досвіду роботи та мовних навичок, розроблену спеціально для біженців з України. Результати цієї консультації слугують основою для подальшої підтримки кар'єри, а також діяльності з працевлаштування[67]. Крім того, Єврокомісія запустила українську версію Інструменту профілю навичок ЄС для громадян третіх країн (TCN). Цей безкоштовний веб-інструмент допомагає визначати навички та кваліфікацію громадян третіх країн і дає індивідуальні поради щодо подальших кроків.

Українські біженці також можуть отримати міжнародні стандартизовані документи, такі як Європейський кваліфікаційний паспорт для біженців або кваліфікаційний паспорт ЮНЕСКО. На основі оцінки наявної документації та структурованого інтерв'ю ці інструменти надають достовірну інформацію про академічну та професійну кваліфікацію біженців, а також рівень володіння мовою.

Кілька країн вжили заходів для спрощення та прискорення визнання академічних кваліфікацій, отриманих в Україні. У Норвегії, наприклад, українці з вищою освітою можуть отримати визнання своєї освіти шляхом автоматичного затвердження та без офіційної оцінки окремих документів про освіту. Вони отримують стандартизовану заяву з описом норвезького ступеня, до якого можна прирівняти їхній ступінь[74]. Австрія внесла зміни до свого Закону про визнання та оцінку таким чином, що за відсутності документальних підтверджень мігранти користуються тими ж заходами виправлення у процедурі визнання, що й визнані біженці. Подібні зміни запровадили в Чехії. Португалія застосовує оцінку в кожному

конкретному випадку, що дозволяє органам влади відмовитися від необхідності передавати дипломи, сертифікати чи іншу академічну документацію особам, які отримали тимчасовий захист. Декілька інших країн ОЕСР, включаючи Угорщину та Іспанію, скасували адміністративні збори, пов'язані з процедурами визнання.

На рівні ЄС Європейська комісія видала рекомендації щодо забезпечення швидких, гнучких і справедливих процедур визнання академічних і професійних кваліфікацій, отриманих в Україні. Разом із European Training Foundation вона також створила ресурсний центр із обширною інформацією про українську систему освіти, а також про процедури визнання в країнах ЄС[51]. Мережа ENIC/NARIC, що об'єднує національні інформаційні центри з академічного визнання кваліфікацій у 55 країнах, розробила спеціальну сторінку для полегшення обміну інформацією про українські кваліфікації.

Питання визнання атестатів є особливо актуальним у зв'язку з регульованими професіями, де це є необхідною умовою для отримання роботи. Як було зазначено вище, багато біженців з України раніше працювали за такими професіями, особливо в галузі охорони здоров'я та освіти. Одним із способів, у який країни намагалися полегшити доступ до регульованих професій, є скасування кваліфікаційних вимог або прискорення оцінювання. Литва, наприклад, звільняє від обов'язкових мовних вимог для кількох робіт (включно з викладанням) на два роки. Тамтешні роботодавці можуть вирішувати, чи відповідають біженці мовним вимогам, необхідним для роботи. Австрія дозволяє українським вчителям допомагати в своїх школах без попереднього знання німецької мови, а Німеччина знизилла вимоги до документів для вчителів. Щоб задовольнити нестачу в секторі охорони здоров'я, Іспанія, Італія, Польща та Словачка Республіка полегшили доступ медичного персоналу до своїх ринків праці [56].

На нашу думку, поряд із наданням основної підтримки інтеграції на ринок праці, приймаючі країни повинні також розглянути можливість впровадження цільових заходів, які краще враховують особливі потреби та проблеми жінок-біженок (наприклад, зобов'язання щодо догляду, гендерна рівність тощо).

Значна частина раннього працевлаштування була зосереджена на низькокваліфікованих роботах, що робить невідповідність кваліфікації широко поширеною. Приймаючі країни мають запровадити заходи для сприяння працевлаштуванню українських біженців із відповідними навичками, а не будь-якій оплачуваній роботі.

Враховуючи високий формальний рівень кваліфікації серед українських біженців, питання передачі навичок та оцінки іноземної кваліфікації є особливо критичними для досягнення цих цілей. Вкрай важливо, щоб країни зменшили бар'єри, які заважають біженцям розкрити свій потенціал навичок, забезпечивши доступність ранньої оцінки навичок і швидких процедур визнання.

Знання мов також залишаються перешкодою для успішної інтеграції на ринок праці. Хоча англійська, здається, досить поширена серед українських біженців, лише невелика частка біженців розмовляє мовою приймаючої країни, крім англійської.

Фактично з таким впливом робочої сили за 2-3 роки в Україні працювати буде просто нікому, і єдиний шлях – адаптація міграційної політики нашої країни до реалій сучасного світу. Необхідно придумати, як інтегрувати мігрантів в наше життя, щоб вони не залишалися в чорній зоні і не йшли по злочинному шляху, а мали можливість чесно заробляти собі на життя. Переважна більшість з них – добропорядні громадяни, яким було нікуди бігти від болю і жаху, що принесла війна.

Вважаємо, що уряду України слід заохочувати повернення трудових мігрантів на батьківщину з кількох причин:

- повернення трудових мігрантів може допомогти забезпечити працевлаштування тисячам людей, які втратили свої робочі місця через війну або не можуть їх знайти через складну економічну ситуацію в країні. Таким чином, повернення трудових мігрантів може допомогти зменшити безробіття в Україні та забезпечити більшу стабільність на ринку праці;

- повернення трудових мігрантів може допомогти забезпечити країні додаткові ресурси, такі як досвід та знання, які вони здобули за кордоном, що може

допомогти покращити якість та ефективність українського ринку праці та допомогти залучати іноземні інвестиції та технології в Україну;

– повернення трудових мігрантів може сприяти створенню нових бізнесів та робочих місць в Україні. Багато трудових мігрантів мають підприємницький дух та досвід у створенні та розвитку бізнесу, тому їх повернення може стати стимулом для розвитку нових підприємств та створення нових робочих місць в Україні.

Заохочення повернення трудових мігрантів на батьківщину може стати важливим кроком для забезпечення економічної стабільності та соціального захисту працюючих людей в Україні, особливо в умовах війни та складної економічної ситуації.

Тому дослідження дає змогу сформулювати, що:

1. Національному банку України на основі вивчення зарубіжного досвіду розробити і рекомендувати комерційним банкам стратегію роботи в сфері переказів мігрантів, зокрема, виробити базові орієнтири за депозитними і кредитними послугами (вищі відсотки під накопичувальні рахунки на основі переказів, дешеві кредити на основі цих рахунків для отримання освіти, вирішення житлового питання, відкриття малого бізнесу. При цьому історія грошових переказів може розглядатися як доказ існування джерела доходу за кордоном, що може слугувати підставою для отримання зниженої ставки відсотка по кредиту на інвестування в Україну).

2. Законодавчо гарантувати звільнення від оподаткування переказів і депозитів, сформованих за їх рахунок.

3. У разі повернення працівника-мігранта на батьківщину, ввести систему безкоштовного переказу заощаджень з-за кордону, вільного від будь-яких фіскальних зобов'язань (що вже не було зроблено в процесі евакуації наших заробітчан під час пандемії COVID-19).

4. Вивчити і використовувати закордонний досвід випуску спеціальних державних облігацій для діаспори і мігрантів.

5. Вивчити можливості зменшення мита на ввезення мігрантами інструментів і обладнання для створення власного бізнесу в Україні, продумати систему

податкових пільг для мігрантів, які повертаються і вкладають зароблені за кордоном кошти у власну справу.

6. Розвивати різні форми підвищення фінансової грамотності мігрантів і одержувачів переказів в Україні, надання консультацій щодо можливостей вигідного вкладення зароблених коштів, початку малого бізнесу, працевлаштування, процедур визнання придбаної під час практичної роботи за кордоном кваліфікації тощо.

7. Ці та інші заходи передбачити в загальнодержавних, а також регіональних (для регіонів, охоплених найбільш масовою міграцією) програмах дій, спрямованих на використання міграції в інтересах розвитку України. У контексті проблеми переорієнтації потоків переказів з метою їх інвестування в економіку, варто зазначити, що ефективність заходів уряду та спонукальних схем, таких як пропозиції депозитів за вигідними ставками та розміщення серед мігрантів облігацій, є предметом досліджень та обговорення.

Визнаємо, що не має помітного впливу на збільшення інвестиційної привабливості переказів. Вирішальний вплив на з'ясування мігрантами переваг по вкладенню зароблених коштів в інвестиції або для споживання здійснюють такі фактори, як політичні ризики, макроекономічна ситуація в країні, рівень розвитку міжнародних об'єднань мігрантів.

За результатами проведених досліджень в попередніх розділах, міграційний капітал позитивно впливає на економічну динаміку і зростання національних економік. Однак для більш ефективного використання міграційного капіталу країни доцільно ввести систему звільнення від сплати податків працівників, які відкривають на зароблені за кордоном кошти власну справу, безмитне або пільгове ввезення на батьківщину придбаних в країні працевлаштування предметів виробничого призначення, стимулювати переказ грошових доходів мігрантів на батьківщину, створивши надійні і дешеві канали переказу валюти в фінансових установах.

Загалом, уряд України має розглянути ряд заходів для залучення повернення трудових мігрантів на батьківщину. Перш за все, він повинен забезпечити створення

сприятливих умов для повернення мігрантів, зокрема, забезпечення достатньої кількості робочих місць, створення сприятливих умов для підприємницької діяльності та забезпечення соціальної підтримки.

Доцільним є проведення інформаційної кампанії з метою поширення інформації про можливості, які надаються мігрантам, що повертаються на батьківщину. Це може стосуватися відшкодування витрат на переїзд, сприяння у працевлаштуванні, соціальній та медичній допомозі.

Повернення мігрантів також можна стимулювати шляхом зниження податкових ставок на малий та середній бізнес, а також надання пільг у плані оподаткування мігрантів, які повертаються на батьківщину та відкривають власний бізнес. Крім того, необхідно провести аналіз міграційних процесів та виявити причини від'їзду мігрантів, щоб уникнути подібних ситуацій у майбутньому та вжити заходів для зменшення міграції населення.

Окрім цього, уряд повинен розробити комплексну програму підтримки мігрантів, що повертаються на батьківщину, з метою забезпечення їх успішного реінтеграції в українське суспільство.

Висновки до розділу 3

Можна стверджувати, що війна має значний вплив на міжнародну мобільність робочої сили України. Конфлікт веде до зменшення привабливості країни для іноземних інвесторів і підприємців, а також призводить до масового виїзду громадян за кордон у пошуках кращих можливостей заробітку.

Підвищення ефективності міжнародної мобільності робочої сили може бути досягнуте за допомогою різних заходів.

В умовах воєнної економіки, важливо зосередитись на підвищенні ефективності міжнародної мобільності робочої сили як одного зі способів забезпечення економічного розвитку країни і покращення життєвих умов населення.

У результаті аналізу проблем, пов'язаних з міжнародною мобільністю робочої сили в умовах війни, було встановлено, що війна має значний вплив на рухи праці в

Україні та на закордонній арені. Відтак, необхідно розробити нові заходи для підтримки працівників, які повертаються на батьківщину з-за кордону, а також збільшити інвестиційну привабливість України для українських громадян, які працюють за кордоном.

Уряд повинен приділити увагу вирішенню соціальних проблем, зокрема, забезпеченню проживання, медичної допомоги та професійної підготовки для працівників, що повертаються. Також доцільно створити програми підтримки бізнесу для тих, хто хоче розпочати власний бізнес на рідній землі.

Покращення умов для мігрантів, які повертаються додому, а також збільшення інвестиційної привабливості країни, допоможе знизити еміграцію, збільшити кількість робочих місць та зміцнити економіку країни в цілому.

ВИСНОВКИ

В ході роботи ми переконалися, що дослідження поняття міжнародної мобільності робочої сили є актуальним в сучасному світі, оскільки міграційні процеси стали складовою частиною глобалізаційних процесів і суттєво впливають на розвиток економіки та соціальної сфери країн.

Міжнародна мобільність робочої сили зазвичай розуміється як сукупність переміщень трудових ресурсів через національні кордони держав (еміграція та імміграція людей в працездатному віці з метою отримання роботи поза межами своєї батьківщини протягом якогось періоду часу).

Мова йде не про переселенську міграцію, яка переважала до другої половини ХХ століття, а про порівняно нове явище, зумовлене суто економічними причинами. Тому цей вид переміщень робочої сили називається іноді «економічною міграцією».

Від міжнародної мобільності робочої сили залежить виживання розвинених економік світу. В результаті трудової міграції відбувається омолодження робочої сили, забезпечується життєздатність сільського господарства, будівництва, охорони здоров'я, готельного і ресторанного бізнесу, туризму та інших секторів економіки. За рахунок трудових мігрантів задовольняється зростаючий попит на вміння і навички, а також створюються стимули для підприємницької діяльності. Грошові перекази мігрантів, передача досвіду та навичок, інвестиції і зростання товарообігу сприяють економічному розвитку та процвітанню багатьох країн світу.

Таким чином, спираючись на наведені вище поняття міжнародної мобільності робочої сили, можемо дати власне визначення даного соціального феномена.

Мігранти сприяють зростанню економіки в приймаючих країнах, беручись за роботу, яка вимагає великого вкладу людських ресурсів та енергії, але вважається неprestижною в даному суспільстві. Тим самим мігранти доповнюють місцеві трудові ресурси, а не конкурують з ними, надаючи основному населенню право займатися інтелектуальною працею, що передбачає наявність певної кваліфікації і професіоналізму, а не грубої фізичної сили. Країни не менш зацікавлені в притоці

кваліфікованих фахівців серед мігрантів, які відіграють важливу роль у створенні комерційних підприємств і впровадженні інновацій, особливо в сферах, пов'язаних з науково-технічним прогресом. Інші важелі позитивного впливу на економіку країни, приводяться в дію припливом мігрантів, – це збільшення кількості споживачів, реалізація підприємницьких здібностей мігрантів і потенціал грошових переказів.

Важливу роль мігранти відіграють і в зміцненні соціально-економічної структури країн походження. Мирний політичний курс цих держав, забезпечення безпеки своїх громадян, верховенство права і наявність робочих місць – подібна обстановка в країні створить ситуацію, за якої люди мігрують за своїм особистим вибором. За рахунок міграційних коридорів уряди можуть налагоджувати зв'язки зі своїми громадянами та національними громадами за кордоном. Заохочення репатріації кваліфікованих емігрантів може сприяти ліквідації в їх країнах дефіциту кваліфікованих кадрів.

Міграція стає істотним фактором розвитку національної економіки, що вимагає модернізації державної міграційної політики, визначення нових цілей і пріоритетів. Важливим напрямком державного регулювання мобільності робочої сили слід визнати оптимізацію зовнішньої трудової міграції, подолання негативних наслідків і недопущення їх в майбутньому. Крім того, важливо сконцентрувати зусилля на недопущення нелегальної міграції (перш за все, транзиту нелегальних мігрантів). Держава повинна визначати, яку кількість мігрантів, якого віку і кваліфікації вона готова прийняти в той чи інший часовий період.

Під час дослідження теоретичних підходів до міжнародної мобільності робочої сили в умовах воєнної економіки було виявлено, що воєнний конфлікт може значно впливати на міграційні процеси та обмежувати можливості робочої міграції. Однак, деякі теоретичні підходи також показали, що умови воєнного конфлікту можуть стати каталізатором для міграційних рухів і сприяти зростанню міграції.

Враховуючи ці підходи, можна наголосити, що важливість політики управління міграційними процесами в умовах воєнної економіки зростає, оскільки неправильна політика може підвищити загрозу для національної безпеки та спричинити економічну нестабільність. Окрім того, управління міграційними

процесами в умовах воєнного конфлікту має розглядатися у контексті комплексної політики національної безпеки та залучення робочої сили до відновлення економіки та соціально-економічного розвитку країни.

Враховуючи потреби в робочій силі основних приймаючих країн, негативний вплив на зайнятість або заробітну плату для постійного населення, викликаного українськими біженцями 2022 року, виглядає дуже малоймовірним. Однак слід уважно стежити за ситуацією, щоб уникнути будь-яких потенційних проблем на місцевому рівні чи в окремих сферах діяльності.

Отже, проведене дослідження вказує на кілька важливих аспектів. По-перше, воєнна економіка має значний вплив на міжнародну мобільність робочої сили України. Воєнний конфлікт в країні може призводити до збільшення еміграції населення через втрату робочих місць, погіршення економічної ситуації та загрози безпеці. Це може мати серйозні наслідки для економіки та суспільства в цілому.

По-друге, рівень міжнародної мобільності робочої сили України залежить від економічних та соціальних факторів. Дослідження вказує на те, що мобільність може бути відносно низькою в умовах воєнної економіки, коли робочі місця та економічні можливості в країні обмежені, а безпека є пріоритетом. Однак, певний рівень міжнародної мобільності все ще може залишатися наявним через пошук кращих економічних умов за кордоном, особливо для висококваліфікованих спеціалістів.

Важливим фактором, який впливає на міжнародну мобільність робочої сили України, є наявність ефективної міграційної політики. Дослідження вказує на те, що деякі обмеження та процедури міграційного процесу можуть вплинути на рівень міжнародної мобільності.

Воєнна економіка має значний вплив на міграційні процеси в Україні. Війна Росії проти України призводить до змін у розподілі населення та економічному становищі в регіонах, що може впливати на міграційні рішення населення. Збільшення втрат робочих місць, погіршення економічної ситуації та загрози безпеці можуть спонукати людей до міграції, як внутрішньої, так і міжнародної.

Вплив воєнної економіки на міграційні процеси в Україні може бути складним та різностороннім. З одного боку, може спостерігатися збільшення внутрішньої міграції, зокрема від зони конфлікту до інших регіонів країни, а також до міжнародної міграції, зокрема в країни Європейського Союзу та інші країни. З іншого боку, може спостерігатися зменшення міграційної активності через загальне погіршення економічної ситуації, обмеження доступу до робочих місць та міграційних можливостей, а також затримки в міграційних процедурах.

Ефективна міграційна політика може грати важливу роль у впливі воєнної економіки на міграційні процеси.

Міжнародна мобільність робочої сили України в умовах воєнної економіки відображається в еміграції кваліфікованих фахівців, що може викликати втрати людського капіталу та зниження потенціалу розвитку країни. Сезонна праця за кордоном стає одним із головних напрямків міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки, зокрема в сільському господарстві, будівництві та транспортній сфері. Зростання числа внутрішньої міграції в межах країни, зокрема з постраждалих воєнних регіонів до інших частин країни, є ще одним важливим напрямком міжнародної мобільності робочої сили України в умовах воєнної економіки. Збільшення вимірюваної міграції працівників з України до країн Європейського Союзу, зокрема за принципом вільного працевлаштування, відображає зростання міжнародної мобільності в умовах воєнної економіки. Відток робочої сили з України також може мати негативний вплив на внутрішню економіку країни, зокрема на зменшення робочої сили в окремих галузях, зниження податкових надходжень та зростання соціальних витрат на підтримку внутрішньо переміщених осіб.

Проте, незважаючи на початкові виклики, які постали перед країнами-реципієнтами через приплив мігрантів з України, вигоди для економік цих країн у середньо- та довгостроковій перспективі є вищими завдяки активній інтеграції мігрантів на ринку праці та в суспільстві як ціле.

Загалом, уряд України має розглянути ряд заходів для залучення повернення трудових мігрантів на батьківщину. Перш за все, він повинен забезпечити створення

сприятливих умов для повернення мігрантів, зокрема, забезпечення достатньої кількості робочих місць, створення сприятливих умов для підприємницької діяльності та забезпечення соціальної підтримки.

Доцільним є проведення інформаційної кампанії з метою поширення інформації про можливості, які надаються мігрантам, що повертаються на батьківщину. Це може стосуватися відшкодування витрат на переїзд, сприяння у працевлаштуванні, соціальній та медичній допомозі.

Повернення мігрантів також можна стимулювати шляхом зниження податкових ставок на малий та середній бізнес, а також надання пільг у плані оподаткування мігрантів, які повертаються на батьківщину та відкривають власний бізнес. Крім того, необхідно провести аналіз міграційних процесів та виявити причини від'їзду мігрантів, щоб уникнути подібних ситуацій у майбутньому та вжити заходів для зменшення міграції населення.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» від 07.10.2022 № 2666-IX.
2. Бахчеванова Н. В. Міжнародна міграція робочої сили в умовах глобалізації / Н. В. Бахчеванова // Financial and credit activity problems of theory and practice. – 2011. – № 2(11).
3. Безрукова Н. В., Свічкарь В. А. Міграція робочої сили з України до ЄС: аналіз особливостей та наслідків / Н. В. Безрукова, В. А. Свічкарь // Бизнес Информ. – 2016. – №2(457). – С.21-27.
4. Ваврищук Н. Еміграція робочої сили з України: теоретико-методологічні аспекти / Н. Ваврищук // Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України. – 2006.
5. Гринкевич С. С., Груй. І. Р. Міжнародна міграція робочої сили та її розвиток в Україні / С. С. Гринкевич, І. Р. Груй. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2006. – № 16.3. – С. 259-262.
6. Гуменюк Ю. П. Всебічно збалансований розвиток та міжнародна міграція робочої сили: проблеми взаємовпливу / Ю. П. Гуменюк // Економіка промисловості. – 2011. – № 1(2). – С. 76-84.
7. Кравченко В. Г. Визначення поняття трудової міграції / В. Г. Кравченко // Альманах права. – 2012. – № 3(12). – С. 136-139.
8. Курунова Ю. О. Міжнародна міграція робочої сили як чинник економічного розвитку країн (на прикладі міграційних потоків між ЄС і Україною) / Ю. О. Курунова // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. Серія: Економічні науки. – 2018. – № 191. – С. 95-103.
9. Танасієнко Н. П., Лабунець В. О. Міжнародна міграція робочої сили в умовах глобалізації / Н. П. Танасієнко, В. О. Лабунець // Придніпровська державна

академія будівництва та архітектури. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2018. – № 3(14). – С. 44-48.

10. Ушенко Н. В., Покормяк А. С. Міжнародна міграція робочої сили: причинно-наслідковий аналіз / Н. В. Ушенко, А. С. Покормяк // Міжнародний науковий журнал Інтернаука. – 2018. – № 2, 42.

11. Abu-Musa A. A., Kobeissi L., Hannoun A. B., Inhorn M. C. Effect of war on fertility: A review of the literature / A. A. Abu-Musa, L. Kobeissi, A. B. Hannoun, M. C. Inhorn // Reproductive BioMedicine Online. – 2008. – № 17(1). – P. 43-53.

12. Angrist J. D., Kugler A. D. Protective or counter-productive? labour market institutions and the effect of immigration on EU natives / J. D. Angrist, A. D. Kugler // The Economic Journal. – 2003. – № 113. – P. 302-331.

13. Bogic M., Njoku A., Priebe S. Long-term mental health of war-refugees: A systematic literature review / M. Bogic, A. Njoku, S. Priebe // BMC International Health and Human Rights. – 2015. – № 15(1). – P. 29.

14. Bolouki A., Zal F. Impact of war on fertility and infertility // A. Bolouki, F. Zal // Archives of Iranian Medicine. – 2020. – № 23(4). – P. 16-S22.

15. Borjas G. J. Self-Selection and the Earnings of Immigrants / G. J. Borjas // American Economic Review. – 1987. – № 77. – P. 531-53.

16. Borjas G. J., Monras J. The labour market consequences of refugee supply shocks / G. J. Borjas, J. Monras // Economic Policy. – 2017. – № 32(91). – P. 361-413.

17. Braun S., Mahmoud T. O. The Employment Effects of Immigration: Evidence from the Mass Arrival of German Expellees in Postwar Germany / S. Braun, T. O. Mahmoud // The Journal of Economic History. – 2014. – № 74(1). – P. 69-108.

18. Brunborg H., Tabeau E. Demography of conflict and violence: An emerging field / H. Brunborg, E. Tabeau // European Journal of Population/Revue Européenne de Démographie. – 2005. – № 21(2). – P. 131-144.

19. Carling J., Pettersen S. V. Return migration intentions in the integration–transnationalism matrix / J. Carling, S. V. Pettersen // International Migration. – 2014. – № 52. – P. 13-30.

20. Castro Torres A. F., Urdinola B. P. Armed conflict and fertility in Colombia, 2000–2010 / A. F. Castro Torres, B. P. Urdinola // *Population Research and Policy Review*. – 2019. – № 38(2). – P. 173-213.
21. Lindstrom D. P., Berhanu B. The impact of war, famine, and economic decline on marital fertility in Ethiopia / D. P. Lindstrom, B. Berhanu // *Demography*. – 1999. – № 36(2). – P. 247-261.
22. Clemens M. A., Hunt J. The Labor Market Effects of Refugee Waves: Reconciling Conflicting Results / M. A. Clemens, J. Hunt // *ILR Review*. – 2019. – № 72(4). – P. 818-857.
23. DeVoretz D. International Mobility of Highly Skilled Workers: Quo Vadis? / D. DeVoretz // *Collection Documents de travail de l'IRC*. –2006. – D-17.
24. Dostie B., Léger P. T. Self-selection in migration and returns to unobservables skills / B. Dostie, P. T. Léger // *Journal of Population Economics*. – 2009. – № 22. – P. 1005-1024.
25. Dustmann C., Fasani F., Frattini T., Minale L., Schönberg U. (2017). On the economics and politics of refugee migration / C. Dustmann, F. Fasani, T. Frattini, L. Minale, U. Schönberg // *Economic Policy*. – 2017. – № 32(91). – P. 497-550.
26. Finnie R. Brain Drain and Return: Evidence from Longitudinal Tax Filer Records/ R. Finnie // *Collection Documents de travail de l'IRC*. – 2006. – D-10.
27. FitzGerald D. S., Arar R. The sociology of refugee migration / D. S. FitzGerald, R. Arar // *Annual Review of Sociology*. – 2018. № 44(1). – P. 387-406.
28. Florida R. The flight of the creative class: The new global competition for talent / R. Florida // *Liberal education*. – 2006. – № 92(3). – P. 22-29.
29. Globerman S., Shapiro D. The International Mobility of Highly Educated Workers among OECD countries / S. Globerman, D. Shapiro // *Collection Documents de travail de l'IRC*. – 2006. – D-12.
30. Gross D. M., Schmitt N. Skills, Immigration Flows and Free Mobility in France and Switzerland / D. M. Gross, N. Schmitt // *Collection Documents de travail de l'IRC*. – 2006. – D-23.

31. Guha-Sapir D., Schlüter B., Rodriguez-Llanes J. M., Lillywhite L., Hicks M. H.-R. Patterns of civilian and child deaths due to war-related violence in Syria: A comparative analysis from the Violation Documentation Center dataset, 2011–2016 / D. Guha-Sapir, B. Schlüter, J. M. Rodriguez-Llanes, L. Lillywhite, M. H.-R. Hicks // *The Lancet Global Health*. – 2018. № 6(1). – P. 103-110.
32. Head K., Ries J. Faire du Canada la destination privilégiée des ressources mobiles à l'échelle internationale / K. Head, J. Ries // Document de discussion d'Industrie Canada. – 2004. – № 14.
33. Helliwell J. Highly Skilled Workers: Build, Share, or Buy? / J. Helliwell // Collection Documents de travail de l'IRC. – 2006. – D-13.
34. Hunt G. L., Mueller R. E. The Migration of Highly Skilled Individuals Within and Between Canada and the United States / G. L. Hunt, R. E. Mueller // Working Paper, Department of Economics, University of Lethbridge. – 2007.
35. Klinthall M. Refugee return migration: Return migration from Sweden to Chile, Iran and Poland 1973–1996 / M. Klinthall // *Journal of Refugee Studies*. – 2007. – № 20(4). – P. 579-598.
36. Kugler T., Kook-Kang K., Kugler J., Arbetman-Rabinowitz M., Thomas J. Demographic and economic consequences of conflict / T. Kugler, K. Kook-Kang, J. Kugler, M. Arbetman-Rabinowitz, J. Thomas // *International Studies Quarterly*. – 2013. – № 57(1). P. 1-12.
37. Lazear E. Performance Pay and Productivity / E. Lazear // *American Economic Review*. – 2000. – № 90(5). – P. 1346-1361.
38. Murard E., Sakalli S. O. Mass refugee inflow and long-run prosperity: lessons from the Greek population resettlement / E. Murard, S. O. Sakalli // *Journal of Economic Growth*. – 2018. – № 23(3). – P. 315-353.
39. Park R. E. Immigrant press and its control / R. E. Park // N.Y.; L.: Harper & bros. – 1922.
40. Park R. E., Burgess E. W., McKenzie R. D. The city / R. E. Park, E. W. Burgess, R. D. McKenzie // Chicago (IL): Univ. of Chicago press. – 1925. – P. 47–62.

41. Ravenstein E. G. The laws of migration / E. G. Ravenstein // Journal of the royal statistical society. – 1889. – № 52.2. – P. 241-305.
42. Richardson J., McBey K., McKenna S. International Faculty in Canada: An Exploratory Study / J. Richardson, K. McBey, S. McKenna // Collection Documents de travail de l'IRC. – 2006. – D-22.
43. Richardson K. International Mobility of the Highly Skilled: A Case Study of the Biotechnology Sector in Vancouver / K. Richardson // B.C. Collection Documents de travail de l'IRC. – 2006. – D-15.
44. Roy A. D. Some Thoughts on the Distribution of Earnings / A. D. Roy // Oxford Economic Papers. – 1951. – № 3. – P. 135-146.
45. Sarvimäki M. Assimilation to a welfare state: Labor market performance and use of social benefits by immigrants to Finland / M. Sarvimäki // The Scandinavian Journal of Economics. – 2011. – № 113(3). – P. 665-688.
46. Summerfield D. War and mental health: A brief overview / D. Summerfield // BMJ. – 2000. – № 321(7255). P. 232-235.
47. Valenta M., Strabac Z. The dynamics of Bosnian refugee migrations in the 1990s, current migration trends and future prospects / M. Valenta, Z. Strabac // Refugee Survey Quarterly. – 2013. – № 32(3). – P. 1-22.
48. Wolfe D. A., Gertler M. S. Clusters from the inside and out: local dynamics and global linkages / D. A. Wolfe, M. S. Gertler // Urban studies. – 2004. – № 41(5-6). – P. 1071-1093.
49. Zakirova K., Buzurukov B. The road back home is never long: Refugee return migration / K. Zakirova, B. Buzurukov // Journal of Refugee Studies. – 2021. – № 34(4). – P. 4456-4478.
50. <https://bank.gov.ua/> – офіційний сайт Національний банк України.
51. https://commission.europa.eu/index_en – офіційний сайт European Commission.
52. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> – офіційний сайт УВКБ ООН.
53. <https://ec.europa.eu/eurostat> – офіційний сайт Євростат.
54. <https://www.ela.europa.eu/en> – офіційний сайт ELA.

55. <https://www.europol.europa.eu/> – офіційний сайт Europol.

56. <https://www.oecd.org/> – офіційний сайт ОЕСР.

57. www.pracawpolsce.gov.pl – офіційний сайт Praca w Polsce.

58. Будівельник чи няня: на яких українських фахівців чекають за кордоном. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://24tv.ua/robotadlya-ukrayintsiv-za-kordonom-yakih-krayinah-shukati-de_n2209024.

59. В яких країнах Європи найбільше українських біженців. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/yakux-krayinah-yevropy-najbilshe-ukrayinskyxbizhencziv>.

60. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України – дванадцята хвиля дослідження. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://gradus.app/documents/317/Gradus_EU_wave_12_UA.pdf.

61. Тікати чи зимувати. Як російські ракетні удари вплинули на бажання українок виїхати працювати за кордон. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/trudova-migraciya-ta-bizhenci-skilki-ukrajink-ladni-vijihati-za-kordon-ciyejizimi-opituvannya-50278124.html>.

62. У яких умовах та чиїм коштом проживають українські біженці у Польщі. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/uyakih-vidah-zhitla-zhivut-ukrajinski-bizhenci-u-polshchi-ta-hto-za-kogo-platit-doslidzhennya-50284267.html>.

63. Українських біженців стало менше в Польщі, Німеччині та Франції і побільшало в Ірландії, Данії та на Кіпрі. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zn.ua/ukr/WORLD/ukrajinskikh-bizhentsiv-stalo-menshe-v-polshchinimechchini-ta-frantsiji-i-pobilshalo-v-irlandiji-daniji-ta-na-kipri.html>.

64. Українці платять більше податків у Польщі, ніж країна витрачає на біженців. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183830,29091034,1059-1082-1088-1072-1111-1085-1094-1110-1087-1083-1072-1090-1103-1090-1100.html>.

65. Bank Jobs for Ukraine [Electronic resource]. – Access: <https://www.jobbank.gc.ca/findajob/resources/jobsforukraine>.
66. Determinants of intended return migration among refugees: A comparison of Syrian refugees in Germany and Turkey [Electronic resource]. – Access: <https://repub.eur.nl/pub/127798/>.
67. DIHK (2022), Erst-Check soll Ukraine-Geflüchteten Berufseinstieg erleichtern [Electronic resource]. – Access: <https://www.dihk.de/de/aktuelles-und-presse/aktuelle-informationen/erst-check-soll-ukraine-gefluechteten-berufseinstieg-erleichtern--71286>.
68. Europeans' support for Ukraine continues unabated [Electronic resource]. – Access: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/topics/latest-news/2022/october/europeans-support-for-ukraine-continues-unabated>.
69. Gremi Personal [Electronic resource]. – Access: https://gremi-personal.com.ua/vacancies-catalog-uk/?gad=1&gclid=Cj0KCQjw0tKiBhC6ARIsAAOXutnV6pw-XP0Phdw1s755KBxp2nznMxP-TUBWFujFvXHRgZN7Wzsjul8aAuHCEALw_wcB.
70. How bad is the Ukraine war for the European recovery? [Electronic resource]. – Access: https://www.eib.org/attachments/publications/how_bad_is_the_ukraine_war_for_the_european_recovery_en.pdf.
71. How Displaced Ukrainians in Poland Find Work While Benefiting Its Economy [Electronic resource]. – Access: <https://www.voanews.com/a/how-displaced-ukrainians-in-poland-find-work-while-benefiting-its-economy/6771810.html>.
72. Irish Times/Ipsos poll: Strong support for Ukraine, but worries over refugee numbers [Electronic resource]. – Access: <https://www.irishtimes.com/politics/2022/10/28/irish-timesipsos-poll-strong-support-for-ukraine-but-worries-over-refugee-numbers/>.
73. Lives on Hold: Intentions and Perspectives of Refugees from Ukraine #2 [Electronic resource]. – Access: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/95767>.
74. NOKUT [Electronic resource]. – Access: <https://www.nokut.no/nyheter/ukrainske-utdanninger-kan-godkjennes-automatisk/>.

75. Poland's post-war dynamic of migration [Electronic resource]. – Access: <https://doi.org/10.4324/9781315191300>.

76. Policies to Address the Refugee Crisis in Europe Related to Russia's Invasion of Ukraine [Electronic resource]. – Access: <https://www.imf.org/en/Publications/IMF-Notes/Issues/2022/09/08/Policies-to-Address-the-Refugee-Crisis-in-Europe-Related-to-Russias-Invasion-of-Ukraine-522662>.

77. Portugal for Ukraine [Electronic resource]. – Access: <https://www.iefp.pt/portugal-for-ukraine>.

78. Residence permits – statistics on stock of valid permits at the end of the year [Electronic resource]. – Access: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Residence_permits_-_statistics_on_stock_of_valid_permits_at_the_end_of_the_year&oldid=546073#Non-EU_citizens_with_a_valid_residence_permit.

79. Returning home? Conditions in Syria, not Lebanon, drive the return intentions of Syrian refugees [Electronic resource]. – Access: <https://www.poverty-action.org/publication/returning-home-conditions-syria-not-lebanon-drive-return-intentions-syrian-refugees>.

80. Tableau Public [Electronic resource]. – Access: https://public.tableau.com/app/profile/opi4017/viz/ucrania_16490687789290/ucrania_cifras.

81. The impact of the influx of Ukrainian refugees on the euro area labour force [Electronic resource]. – Access: https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/focus/2022/html/ecb.ebbox202204_03~c9ddc08308.en.html.

82. The inflow of refugees from Ukraine supports retail sales [Electronic resource]. – Access: <https://www.credit-agricole.pl/przedsiębiorstwa/serwis-ekonomiczny/macropulse/2022/the-inflow-of-refugees-from-ukraine-supports-retail-sales>.

83. The long-term impact of employment bans on the economic integration of refugees [Electronic resource]. – Access: <https://doi.org/10.1126/sciadv.aap9519>.

84. The Macroeconomic Effects of Global Migration 2020 [Electronic resource]. – Access: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020#Chapter%204>.
85. Ukraine – Internal Displacement Report [Electronic resource]. – Access: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-12-16-23-january-2023>.
86. Ukrainian males aged 18-60 are banned from leaving the country, Zelensky says in new declaration [Electronic resource]. – Access: https://edition.cnn.com/europe/live-news/ukraine-russia-news-02-24-22-intl/h_4309a4916d57670f85519210a07fb2c9.
87. Ukrainian Refugees Uphold Rather Than Burden Polish Economy [Electronic resource]. – Access: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ukrainian-refugees-uphold-rather-than-burden-polish-economy/>.
88. United Nations. (2020). World economic situation and prospects. United Nations [Electronic resource]. – Access: <https://doi.org/10.18356/ee1a3197-en>.
89. What the self-selection of Ukrainian refugees means for support in host countries [Electronic resource]. – Access: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2022/09/07/what-the-self-selection-of-ukrainian-refugees-means-for-support-in-host-countries/>.
90. When lives are put on hold: Lengthy asylum processes decrease employment among refugees [Electronic resource]. – Access: <https://doi.org/10.1126/sciadv.1600432>.
91. Work for Ukrainians [Electronic resource]. – Access: <https://www.onlineexpo.com/en/work-for-ukraininas-in-estonia>.
92. World Vision International 2022 [Electronic resource]. – Access: https://www.wvi.org/sites/default/files/2022-08/Host%20tensions_final.pdf.
93. Жизнь с нуля. Сколько Россия тратит на прием беженцев из Украины? [Electronic resource]. – Access: <https://www.bbc.com/russian/features-62506121>.

ДОДАТКИ

Додаток А

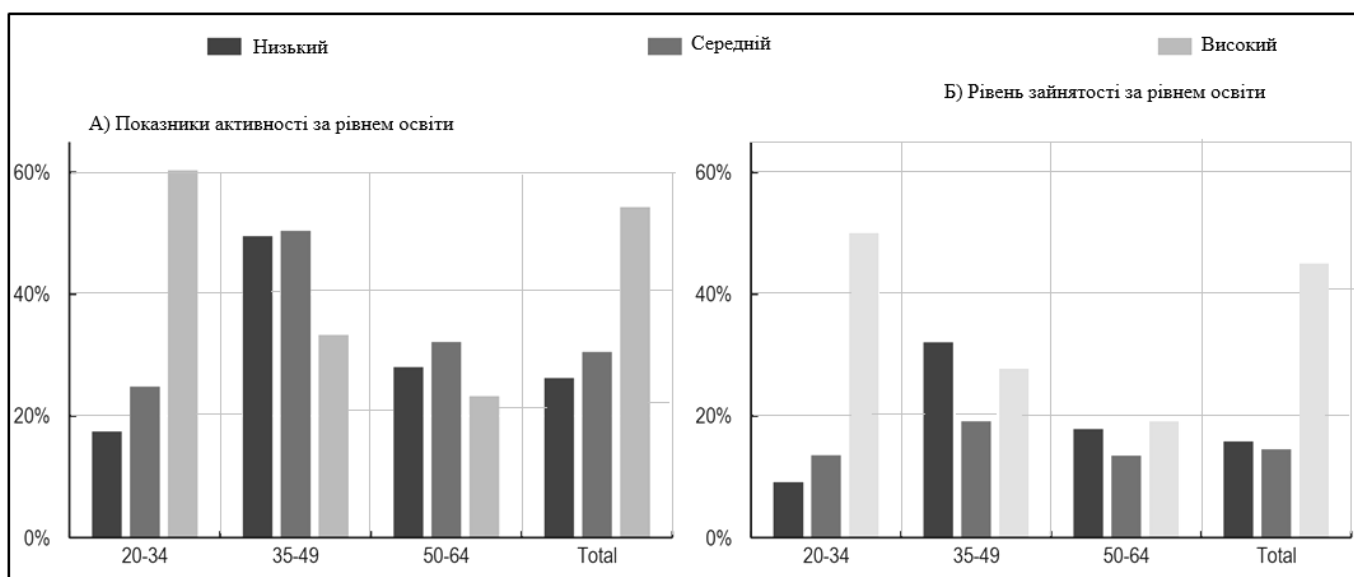

Рис. А.1. Показники активності та зайнятості жінок-біженок із тривалістю перебування до п'яти років у європейських країнах за віковою групою та освітнім рівнем, 2014 р., (%).

Джерело: Спеціальний модуль EU Labour Force Survey 2014.

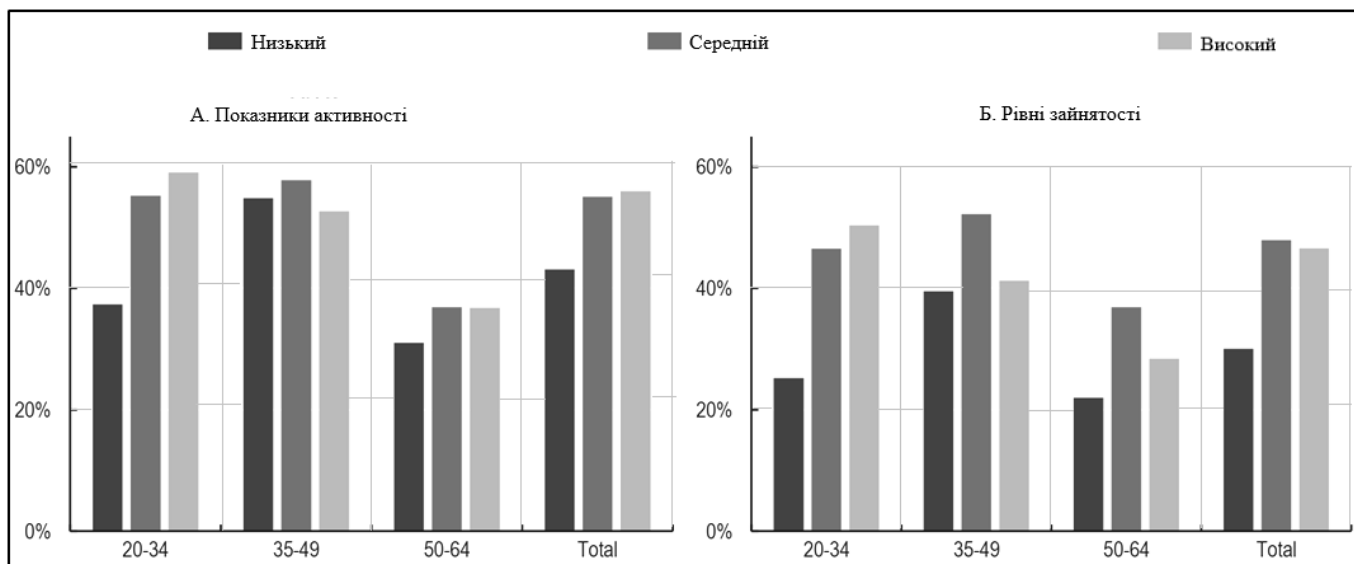

Рис. А.2. Показники активності та зайнятості жінок-мігранток із європейських країн, що не входять до ЄС, із тривалістю перебування в європейських країнах до двох років, за віковою групою та рівнем освіти, 2019 р., (%).

Джерело: Опитування робочої сили ЄС, 2019 р.

Додаток Б

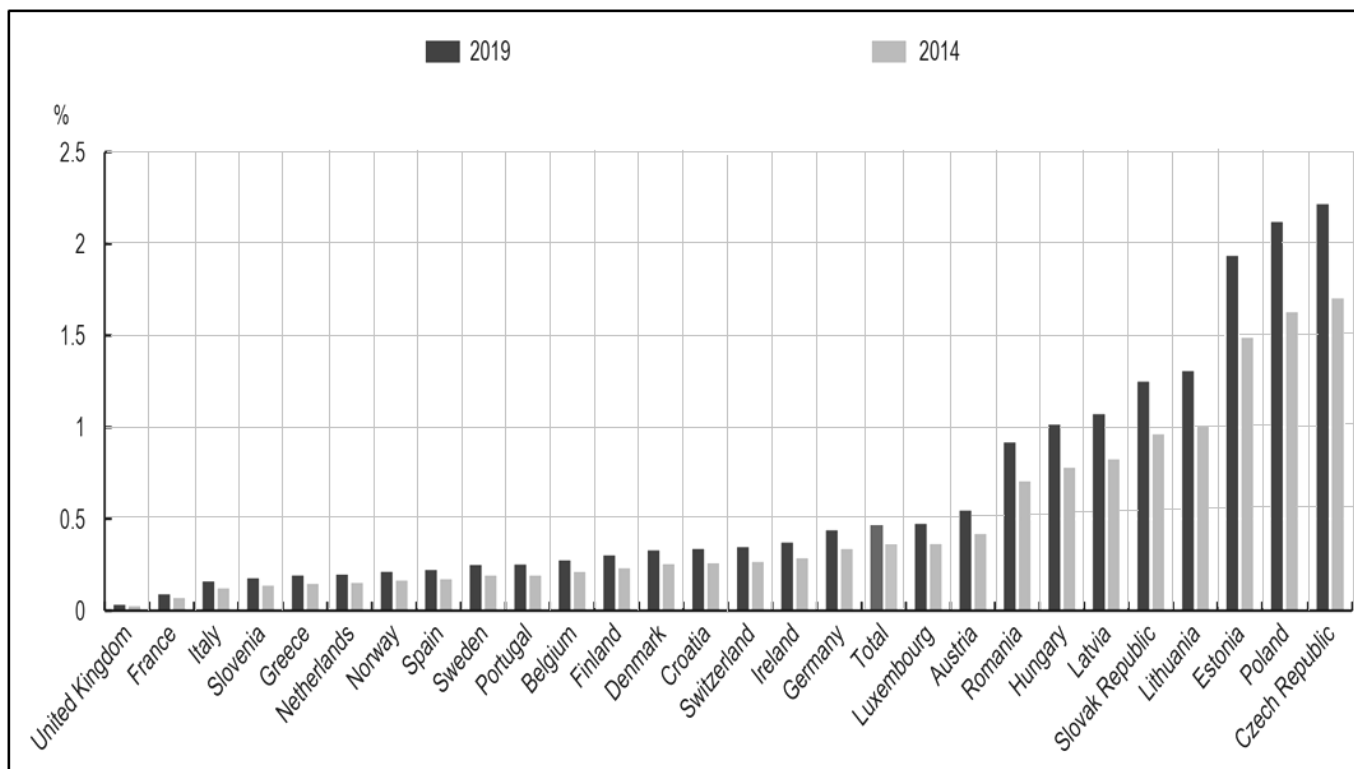

Рис. Б.1. Відносна зміна робочої сили через приплив українських біженців до окремих європейських країн, (%).

Джерело: Офіційний сайт ОЕСР – Режим доступу: <https://www.oecd.org/>.

Додаток В

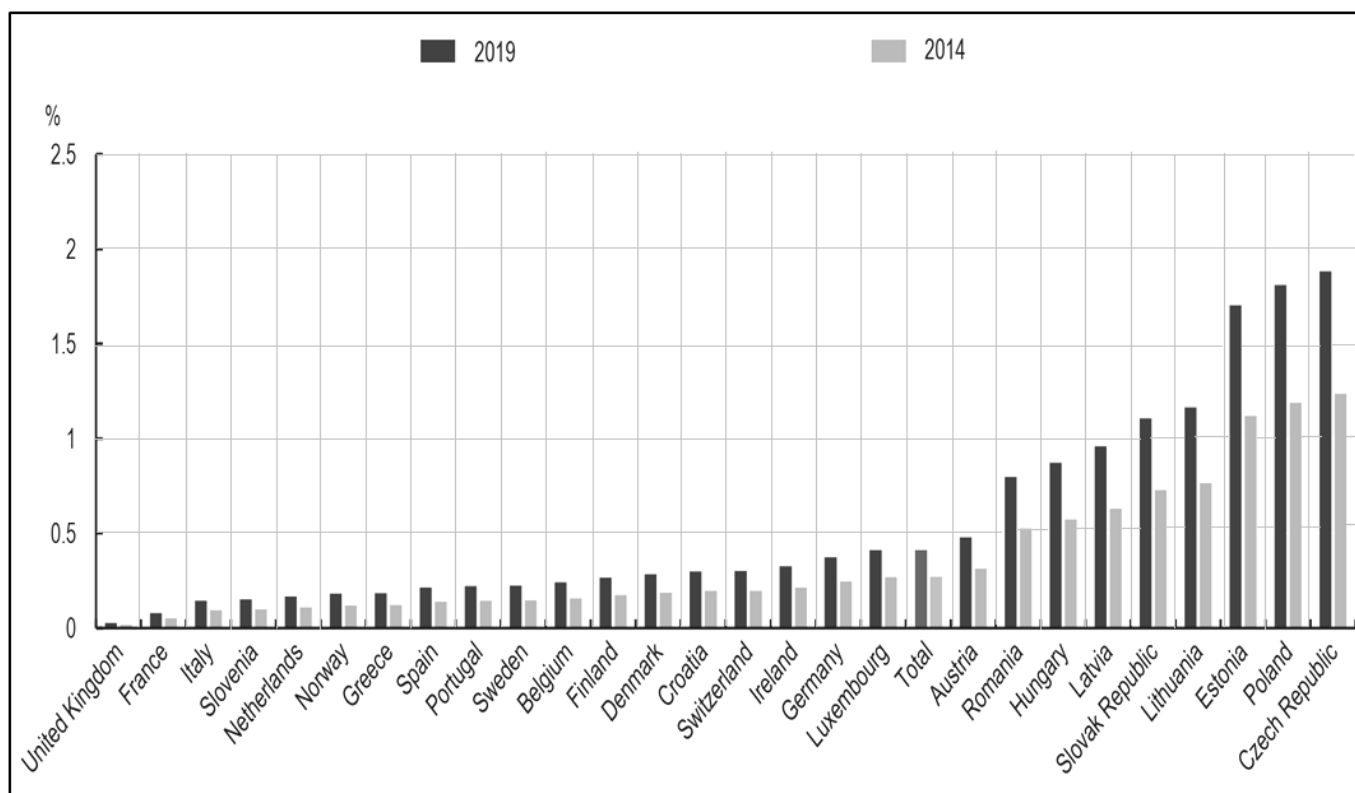

Рис. В.1. Відносна зміна зайнятості через приплив українських біженців до окремих європейських країн, (%).

Джерело: Офіційний сайт ОЕСР – Режим доступу: <https://www.oecd.org/>.

Додаток Г

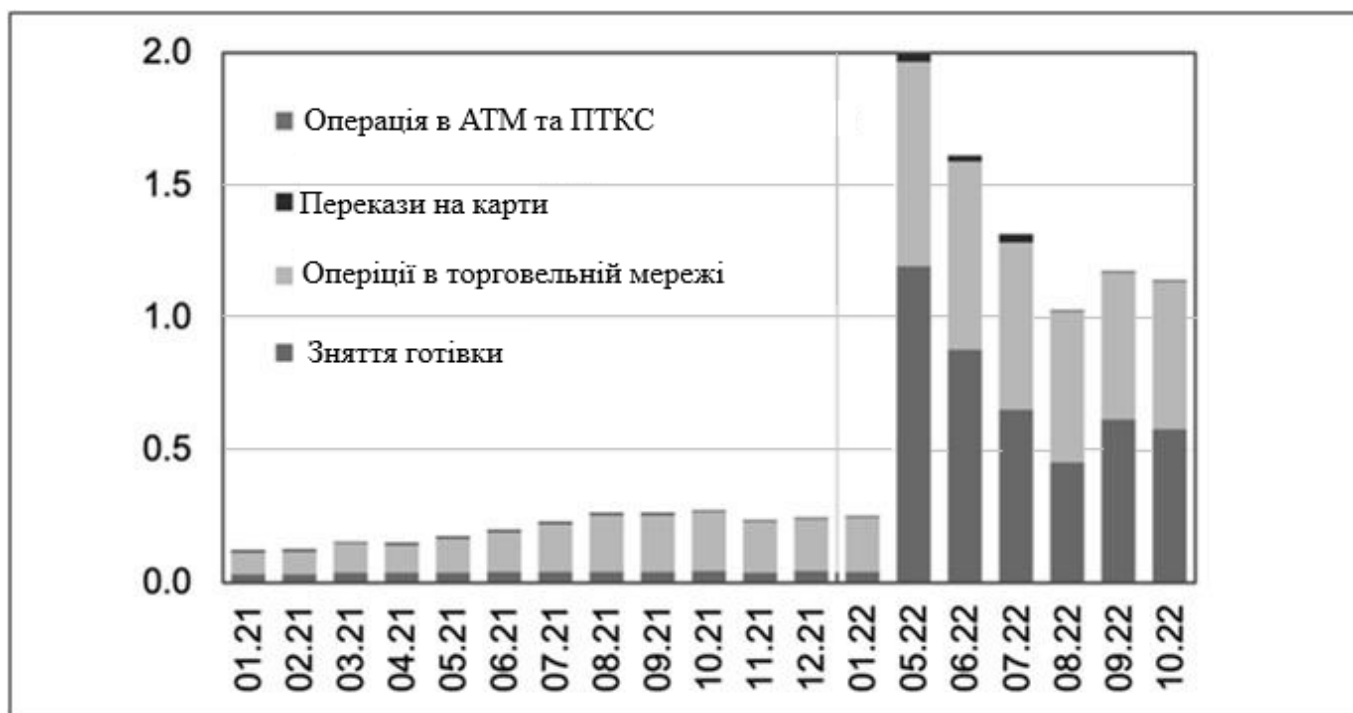

Рис.Г.1. Використання коштів (гривні та іноземної валюти) на картках українських банків за кордоном, (млрд дол. США).

Джерело: Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу до ресурсу: <https://bank.gov.ua/>.

Додаток Д

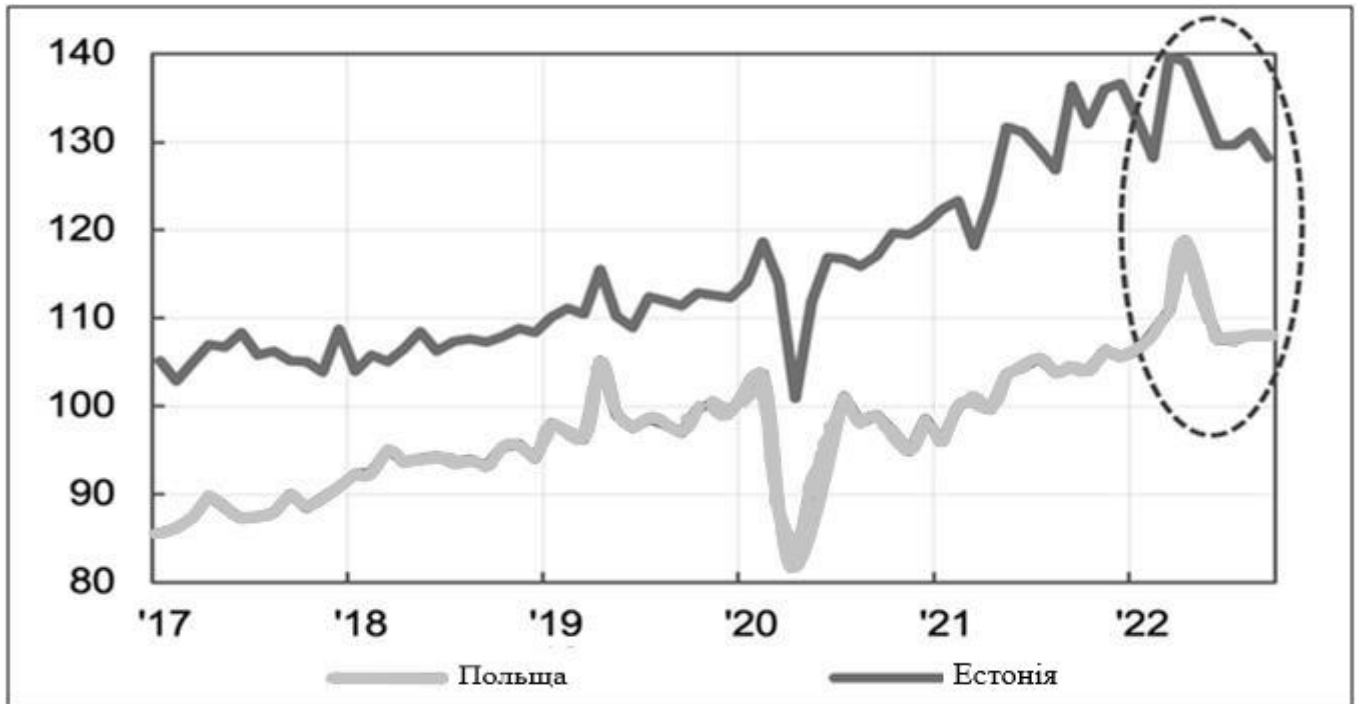

Рис. Д.1. Роздрібний товарооборот, грудень 2016 р.=100,
сезонно скориговані дані.

Джерело: Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу до ресурсу:
<https://bank.gov.ua/>.

Додаток Е

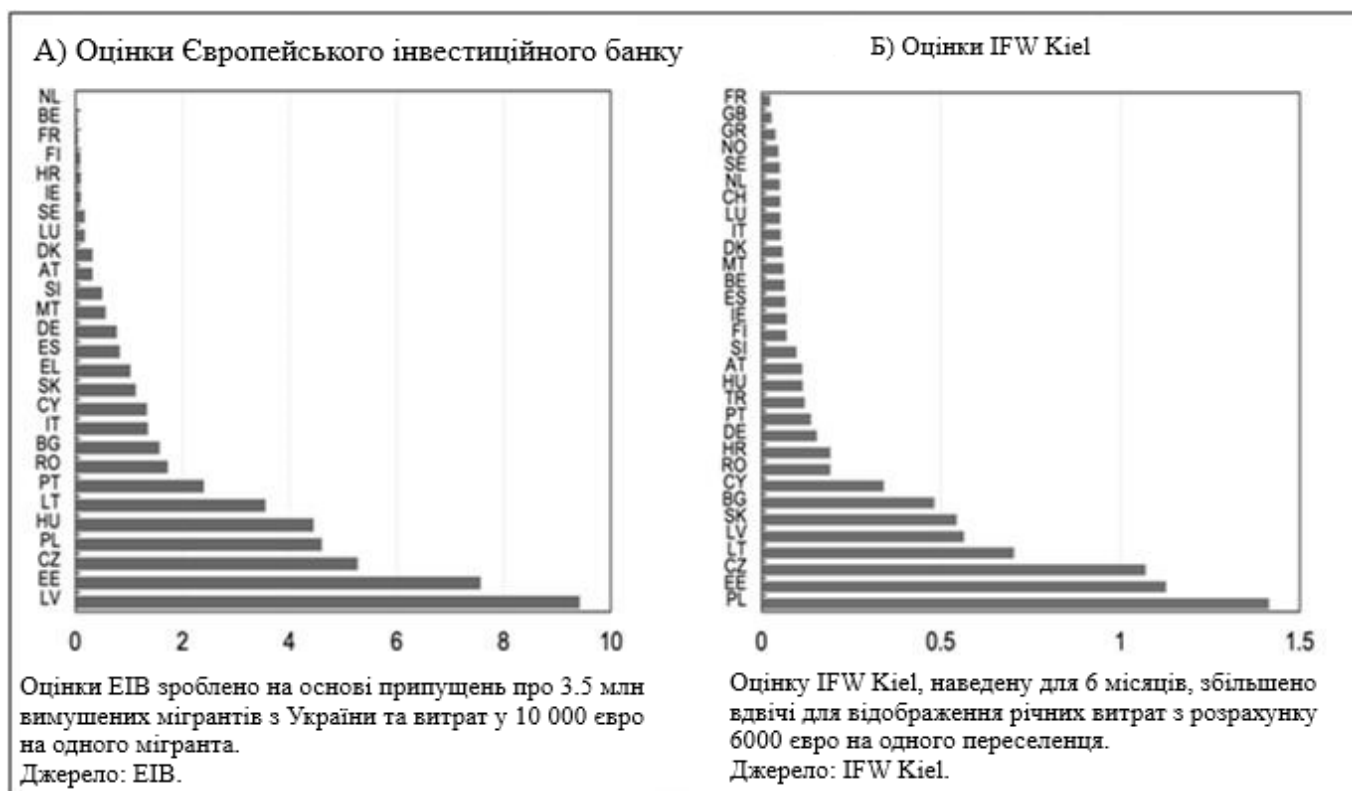

Рис. Е.1. Очікувані витрати на розміщення мігрантів в ЄС у перший рік перебування, оцінки різних експертних організацій, (% ВВП).

Джерело: Кільський інститут світової економіки – Режим доступу до ресурсу: IFW Kiel (2022).